



ЕТИКА

STEM



6 клас

Людмила Давидюк, Анжела Мельник

«Етика»
підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти

Видавничий дім «Освіта»

*Підручник розроблено за модельною навчальною програмою
«Етика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти
(авт. Пометун О. І., Ремех Т. О., Кришмарел В. Ю.)*

Умовні позначення



— робота в парах



— робота в групах / усім класом



— домашнє завдання



<http://inform1.yakistosviti.com.ua/etyka/6-klas>

https://vse.ee/Etyka_6-klas

Дорогі школярі та школярки!

Вітаємо вас із початком нового навчального року й пропонуємо продовжити знайомство з цікавим і корисним предметом «Етика», продовжити пізнавати себе і світ, шукати відповіді на питання, які перед вами ставить життя.

Ви дізнаєтеся, чому людина має бути відповідальною, як поважати особистий простір іншої людини, як взаємодіяти з людьми з відмінними від ваших ідеями та цінностями, як людина проявляє себе у соціумі, як протидіяти негативним і небезпечним впливам, яку роль відіграють конфлікти у житті людини, як виявляти милосердя і доброчинність, та ще багато того, що допоможе вам стати цілісною ОСОБИСТІСТЮ з активною життєвою позицією, ПАТРІОТОМ, який поважає гідність і права людини, ІННОВАТОРОМ, здатним змінювати навколишній світ на краще.

Пам'ятайте, що кінцева мета вивчення етики — не знання, а вчинки, які мають визначатися моральними цінностями.

Бажаємо радості пізнання себе і світу!

З повагою до вас,
Людмила Давидюк і Анжела Мельник



МОРАЛЬНІСТЬ І ТИ

РАЗ ДОБРОМ НАГРІТЕ СЕРЦЕ ВІК НЕ ПРОХОЛОНЕ.

Тарас Шевченко

- ✓ У чому цінність моральних взаємин у суспільстві?
- ✓ Як будувати взаємини на основі моральних цінностей?



Чому моральність є основою поведінки людини?

- 1 Послухай у цифровому додатку до с. 4 духовний гімн України «Молитва за Україну» (слова Олександра Кониського в обробці Олександра Кошиця, музика Миколи Лисенка) у виконанні DZIDZIO.

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- Які почуття викликала в тебе ця пісня?

- 2 Вчитайся в слова гімну. Як ти думаєш, чому «Молитву за Україну» називають духовним символом нашого народу?

Боже великий, єдиний,
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни.

Молимося, Боже єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки-щедроти
Ти на люд наш зверни.

Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю,
Ти нас, Боже, зрости.

Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світу,
Щастя дай, Боже, народу
І многая, многая літа.

- Про що просить Бога герой / героїня гімну?
- Як ти розумієш прохання «Нам Україну храни»? Для кого просить герой / героїня гімну хранили Україну?
- Як характеризують героя / героїню гімну прохання, з якими він / вона звертається до Бога? Запиши ці слова-характеристики. Склади з ними хмарку слів. Яку форму ти вибереш для хмарки? Поясни чому.

Грамматика етики



Моральність — це дотримання людиною моральних принципів у намірах, думках, вчинках і поведінці. Поняття, протилежне моральності, — **аморальність**. Аморальність виявляється в нехтуванні моральними нормами і цінностями. Цінність людини визначається її моральними якостями: добротою, милосердям, чесністю, скромністю, доброзичливістю, сміливістю та іншими.

- 3** Прочитай коротке оповідання італійського письменника Бруно Ферреро «Постанови». Зверни увагу, які постанови записував хлопчик.

Один хлопець, нахилившись над столом, записував свої постанови. Його мати в той час прасувала білизну.

«Коли побачу когось, хто потопає, — писав хлопчина, — то одразу кинуся у воду, аби допомогти йому. Якщо загориться дім, виноситиму з вогню дітей. Коли трапиться землетрус, без жодного страху піду серед будинків, що валяться додолу, рятувати людей. А потім усе своє життя присвячу бідним цілого світу».

За якийсь час він почув голос мами:

— Синку, будь такий ласкавий, спустися до крамнички і купи хліба.

— Мамо, хіба ти не бачиш, що надворі дощ? — з докором спитав син.

- Оціни наміри і вчинки хлопчика з точки зору моральності.

- 4** 😊😊 Розгляньте кластер «Аморальні вчинки». Обговоріть у парах запитання *Чому ці вчинки аморальні?*

- Створіть і запишіть у зошитах кластер «Моральні вчинки».





У чому цінність моральних взаємин у суспільстві?

- 5** Розглянь малюнки. Чим розрізняються малюнки в кожній парі? На яких малюнках діти поводяться морально? В які із зображених ситуацій ти не хотів би / не хотіла б потрапити? Поясни чому. Як ти думаєш, у чому цінність моральних взаємин у суспільстві?



- 6** Прочитай фрагмент казки «Хлопчик-зірка». Зверни увагу, як Хлопчик-зірка ставився до інших.

Хлопчик-зірка виростав гордий, себелюбний і жорстокий. Дітьми Лісоруба й іншими сільськими дітьми він гордував, бо ж вони низького походження, а він — шляхетного роду. Він попихав¹ дітьми й називав їх своїми слугами. Він не тільки не мав співчуття до нужденних, сліпих, калік і всіх скривджених долею, а ще й кидав у них камінцями та проганяв на шлях, на крикував, щоб вони йшли просити хліба десь в інше місце. Хлопець був ніби заворожений своєю казковою вродою і насміхався й глузував з нещасних та безпомічних. Себе ж любив, і часто влітку він лежав у священниковому садку біля кринички й усміхався собі з утіхи, милуючись своєю вродою.



Ілюстрація
Олени Чичик

Не раз, було, Лісоруб із дружиною дорікали йому, кажучи:

— Ми ж не вчинили з тобою так, як ти чиниш із тими, що zostалися на світі, мов билінка в полі, і ні до кого їм прихилитись. І чому ти такий жорстокий із тими, що потребують співчуття?

Та Хлопчик-зірка не слухав їх, він тільки стояв понуро та посміхався зневажливо...

За Оскаром Вайлдом

- Поміркуй, чи є взаємини хлопчика з іншими моральними. Поясни чому.
- Чи хотів би / хотіла б ти мати такого товариша, як Хлопчик-зірка? Чи приємно спілкуватися з такими людьми? Чи є серед твоїх знайомих схожі на Хлопчика-зірку?

Скарбничка етики



Німецький поет Генріх Гейне стверджував:
«Моральність — розум серця».



Генріх Гейне
(179–1856)

¹ Попихати — підпорядкувавши своїй волі, розпоряджатися ким-небудь.



Як будувати взаємини на основі моральних цінностей?

7 Розглянь і прочитай хмарку слів, яку створив твій одноліток. Поясни значення кожного слова і назви хмарку. Як ти думаєш, чому хмарка має таку форму?

► Поясни, як ти розумієш думку: *Моральні цінності — це свого роду цеглинки, з яких будується особистість.*

8 Знайди на плакаті прислів'я та прочитай їх. Визнач тему, яка їх об'єднує.



Народ скаже, як зав'яже



9 Склади порадник «Як стати щасливо людиною», закінчивши речення.

Як стати щасливою людиною

- 1. Стався до інших людей так, як...
- 2. Поважай себе. Людина, яка любить і поважає себе, здатна...
- 3. Спілкуючись із іншою людиною, намагайся бути...
- 4. Намагайся в людях бачити більше...

► Пригадай, що робить тебе щасливим / щасливою, і додай ще дві-три поради.

- 10** Прочитай фрагменти вірша Олександра Положинського «У ритмі серця». Визнач основну думку кожного фрагмента. Як бажання героя характеризують його особистість?

Я хочу, щоб моє дерево було зеленим,
Щоб зла сокира його ніколи не торкалася!
Щоб колискова бабусина знов прийшла до мене
І щоб зі мною назавжди зосталася!
Я хочу, щоб мій будинок був високим і гарним,
Щоб поруч зі мною жили привітні люди!
Щоб кожне добре діло не лишалось марним,
І щоб було так завжди та усюди!

* * *

А я хочу, щоб мої друзі ніколи не плакали,
І щоб кожен пишався великою родиною!
Ми всі вчимося жити, і мені не однаково,
Ким я стану, коли виросту.
Та головне — щоб був людиною!

* * *

Чи можуть бути гори чужі такими гарними?
Чи можуть бути степи такими далекими?
Всі ми діти землі казково-чарівної!
Кожен з нас став її малою частиною!
Всі ми діти країни єдиної!
Всі ми є сім'єю єдиною!



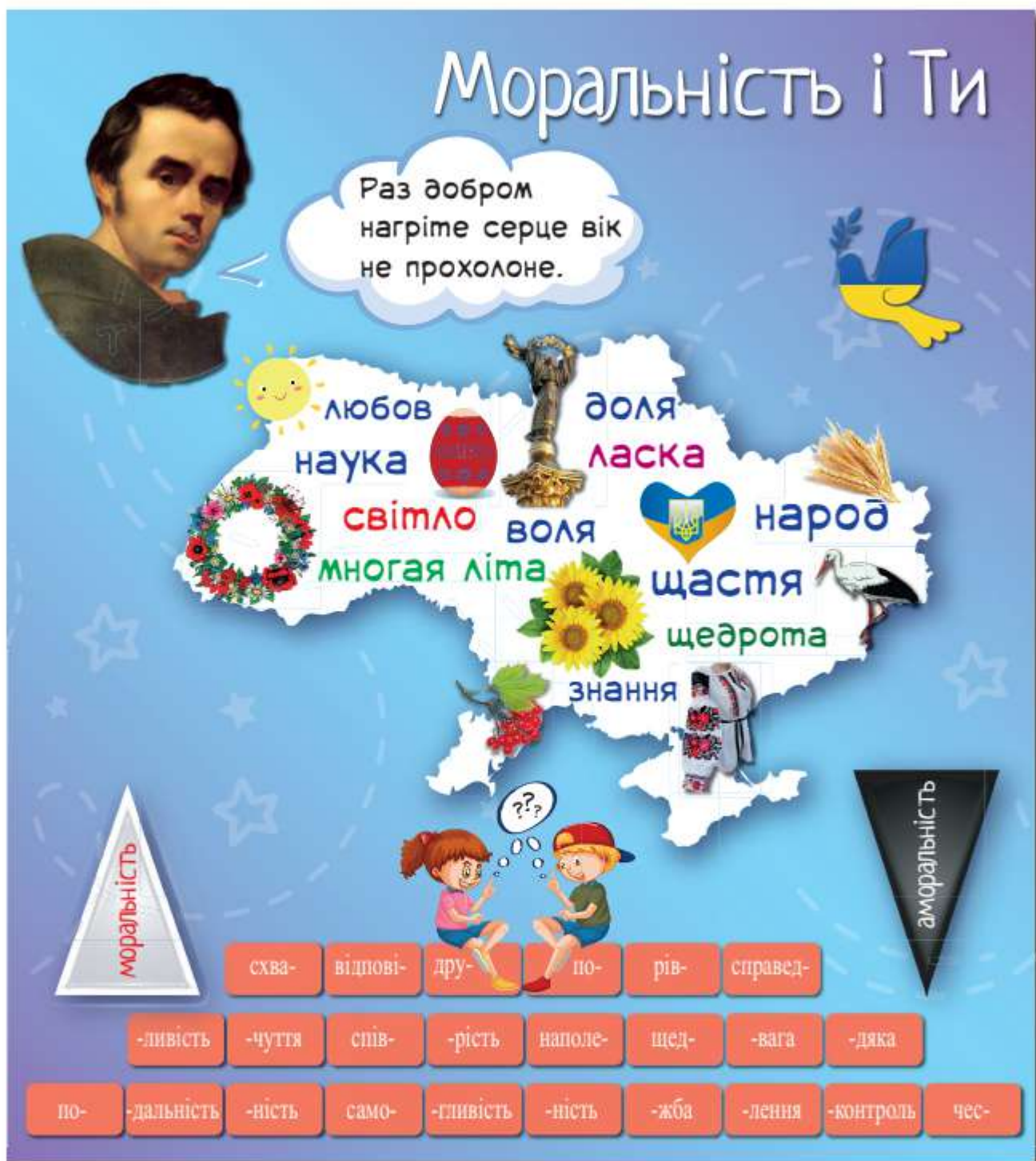
- ▶ Пригадай золоте правило моралі. Чи сповідує це правило герой / героїня вірша?
- ▶ Які риси моральної людини виявляються в бажаннях героя / героїні вірша?
- ▶ Про яку чесноту йдеться в останньому фрагменті вірша?

- 11** Прослухай у цифровому додатку до с. 9 пісню «У ритмі серця» виконавиці Руслани.

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- ▶ Чи сподобалася тобі пісня? Поясни чому. До яких проявів моральності вона закликає?
- ▶ Які моральні цінності сповідують герої / героїні гімну «Молитва за Україну» та пісні «У ритмі серця»?

12 Розглянь підсумковий плакат. Якій темі він присвячений?



- Поясни, як ти розумієш слова Тараса Шевченка.
- Розглянь і прочитай хмарку слів у центрі плаката. Чому саме ці слова розміщені у хмарці? Що вони уособлюють? Що символізують малюнки у хмарці? Яку форму має хмарка слів? Поясни чому.
- Збери слова на цеглинках у нижній частині плаката. Що називають ці слова? Як ти думаєш, над яким питанням розмірковують діти? Який із трикутників указує шлях до щастя?



- 12** Вивчи гімн «Молитва за Україну» напам'ять і заспівай його разом із DZIDZIO.



Вікторія Собко. Молитва

«Перевернутий клас»



- 13** Послухай у цифровому додатку до с. 11 разом із рідними або близькими українську народну казку «Правда та кривда» у виконанні Сашка Лірника. Обговори з ними, які добрі вчинки здійснює головний герой і чому він це робить.

https://vse.ee/Etyka_6-klas

РОЗДІЛ 1

МОРАЛЬНЕ ПІДҐРУНТЯ ЛЮДСЬКИХ СТОСУНКІВ



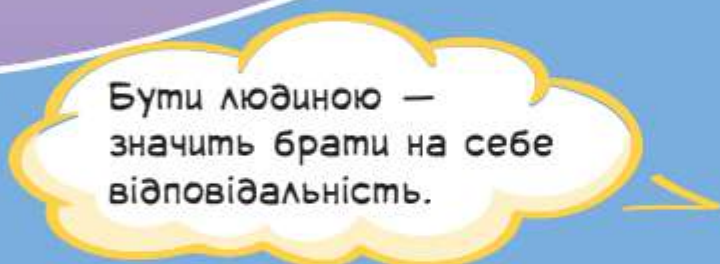
ГУМАНІЗМ

Відай людині крихітку
себе. За це душа
поповнюється світлом.



СПРАВЕДЛИВІСТЬ

МОРАЛЬНИЙ ВИБІР



ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ



**ОСОБИСТА
ЧЕСТЬ**

Чесць дорожча
за життя.



**ЧЕСТЬ
КОЛЕКТИВУ**

ДОБРО І ЗЛО. ЛЮДЯНІСТЬ.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ТА МОРАЛЬНИЙ ВИБІР

ВІДДАЙ ЛЮДИНІ КРИХІТКУ СЕБЕ.
ЗА ЦЕ ДУША ПОПОВНЮЄТЬСЯ СВІТЛОМ.

Ліна Костенко

- ✓ Як розрізняти добрі і злі вчинки?
- ✓ У чому сутність справедливості?
- ✓ Що таке моральний вибір?



Як розрізняти добрі і злі вчинки?

- 1** Прочитай фрагмент вірша Тараса Шевченка «Один у другого питаєм...». Поміркуй над питаннями, які ставить поет.

Один у другого питаєм,
Нащо нас мати привела?

Чи для добра? Чи то для зла?
Нащо живем? Чого бажаєм?



Обговоріть питання *Що називаємо добром, а що злом?*
Дайте відповіді на питання, які ставить поет.

- 2** Пригадай українську народну казку «Правда та кривда», яку ти слухав / слухала вдома. Поясни, як ти розумієш вираз *жити правдою*.

- 3** Розглянь ілюстрацію до казки «Правда та кривда» української художниці Ганни Самутіної. Як мисткиня зображує правду і кривду? Які кольори вона використовує?



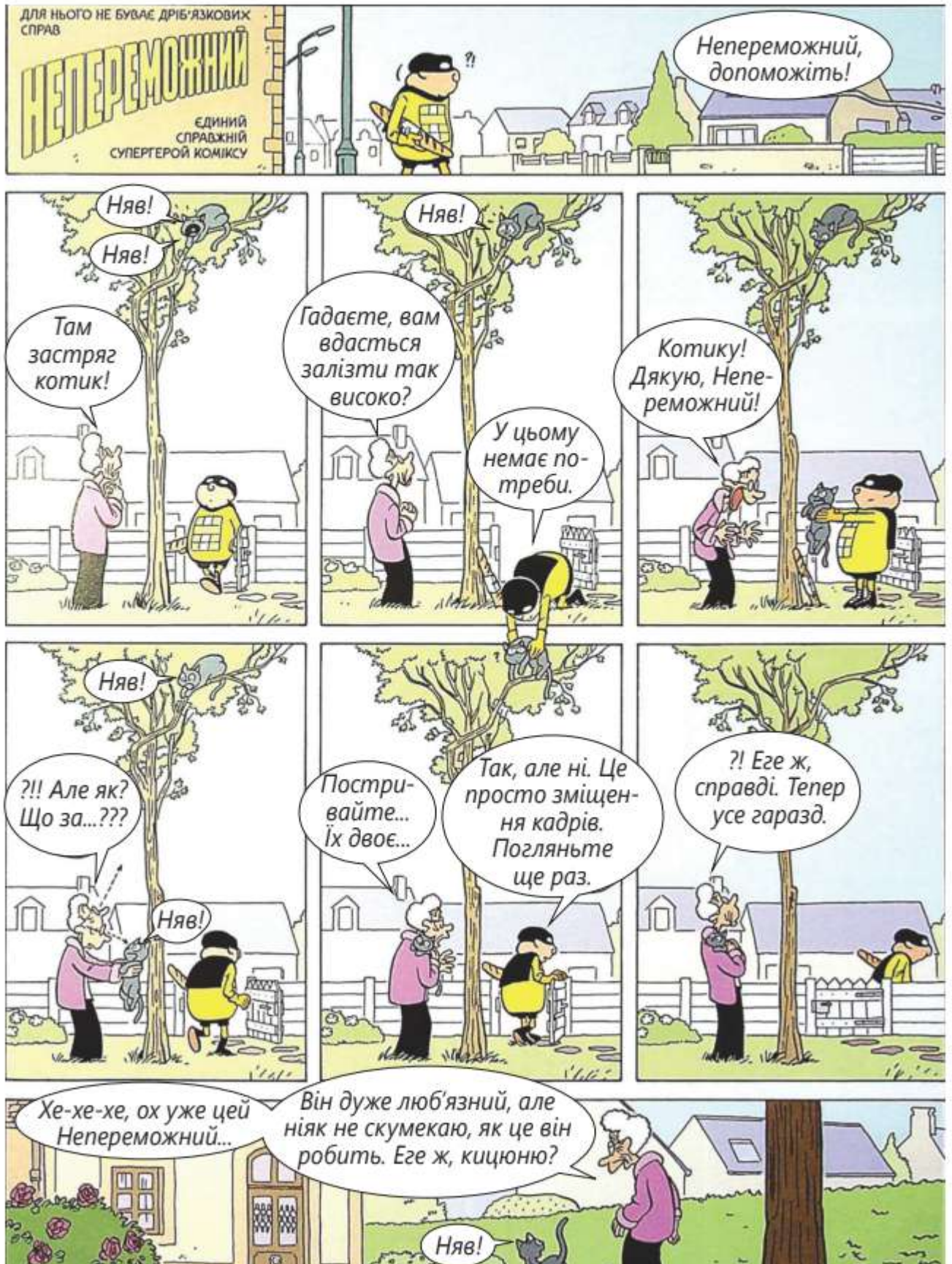
- ▶ З якими кольорами та образами у тебе асоціюється добро і зло? Поясни чому.
- ▶ Розкажи, як би ти зобразив / зобразила боротьбу добра і зла.

4




Об'єднайтеся в дві групи та проведіть дискусію на тему «Як краще жити: правдою чи кривдою?».

5 Розглянь і прочитай комікс французського автора Паскаля Жусселена «Непереможний». Чи траплялися схожі ситуації в твоєму житті?



► Чи сподобався тобі герой коміксу? Поясни чому. Як ти оцінюєш вчинок Непереможного? Який епізод коміксу викликав у тебе усмішку?

6  Створіть *сонце доброти*. Намалюйте на дошці коло, пригадайте добрі вчинки свої або інших людей. Розкажіть по черзі про один із пригаданих вами добрих учинків і домальовуйте сонцю промінь доброти.

► Яке ставлення до людини лежить в основі пригаданих вами добрих учинків?

► Як розрізнити добрі і злі вчинки?




Граматика етики

Гуманізм (лат. *людяний*) — ставлення до людини, перейняте турботою про її благо, повагою до її гідності, людяності.



У чому сутність справедливості?

7  Прочитайте слова і словосполучення, які характеризують справедливу і несправедливу людину. Використовуючи їх, створіть два кластери — «Справедлива людина» і «Несправедлива людина».

Дотримує даного слова, порушує права людей, ставиться до всіх неупереджено, не пам'ятає зробленого їй добра, чесна, творить добро, ставиться добре лише до рідних і друзів, підступна, щира, виконує свої обов'язки, лицемірна, діє за правилами, принижує гідність інших, чинить свавілля, дотримується моральних норм, діє за власною вигодою, розсудлива, егоїстична.

► Схарактеризуйте справедливу і несправедливу людину, спираючись на створені вами кластери.



Граматика етики

Справедливість — правильне, неупереджене ставлення до людей, тварин, подій.

8 Прочитай і поясни рівняння.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ = ПРАВДА = ІСТИНА = ДОБРО

9 😊😊 Розгляньте малюнки. Поясніть, на якому з них малюнку відображено *справедливість*, а на якому *рівність*. Аргументуйте свою думку.



Скарбничка етики



Давньогрецький філософ Арістотель вважав, що справедливість є «досконалою чеснотою» і «найбільшою з чеснот».



Арістотель
(4 ст. до н. е.)

- 10** Прочитай початок байки давньоримського поета Федра «Бджоли і Трутні перед судом Оси». Яка проблема виникла у Бджіл і чому? Які можливі варіанти рішення цієї проблеми? Який варіант обрали Бджоли?

Заклали Бджоли щільники на дереві,
А Трутні швидко їх собі присвоїли.
Щоб розв'язати спір, звернулись до Оси.
А та, як ознайомилась зі справою,
Таке їм пропонує мудре рішення:
«Тому, що тілом схожі ви і кольором,
А це, звичайно, справу лиш ускладнює,
Вагаюся я дуже, як тут бути. Проте...



- ▶ Запропонуй свій варіант закінчення байки зі справедливим рішенням спору.
- ▶ Дізнайся, чим закінчується байка Федра, у цифровому додатку до с. 17.



https://vse.ee/Etyka_6-klas



Що таке моральний вибір?

- 11** Послухай у цифровому додатку до с. 17 східну притчу «Все в твоїх руках». З яким запитанням звернувся учень до майстра?

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- ▶ Чому учень вирішив, що майстер не зможе дати відповідь на його запитання?
- ▶ Як ти думаєш, що мав на увазі майстер, коли так відповів учневі?



Граматика етики

Моральний вибір — вибір лінії поведінки та вчинків відповідно до власних переконань і моральних цінностей.

Цікава наука

- 12** Прочитай текст. Сформулюй відповідь на запитання: *Що таке моральний вибір?*

Робити моральний вибір — це завжди важливо і відповідально. Значення кожного вчинку людини залежить від того, що лежить у його основі — особиста вигода чи прагнення стверджувати світле, добре, справедливе. Від самого народження людина робить вибір: гратися з тими, у кого гарні іграшки, або поділитися своїми; бути з тими, хто знущується над маленьким кошеням, чи захистити тваринку; списати домашню роботу і незаслужено отримати гарну оцінку або чесно зізнатися, що не виконав / не виконала завдання; допомогти батькам приготувати недільний обід чи піти з друзями в кіно... Проблеми морального вибору не такі вже й прості, як може здатися на перший погляд. Людину роблять людиною її цінності й переконання, які не дозволяють перейти межу між добром і злом.

Моральний вибір — це вибір правильний з точки зору моралі та етики, це вибір добра чи зла і в повсякденних, і в критичних ситуаціях.

- Пригадай ситуацію, коли тобі довелося робити моральний вибір. Розкажи, що ти вибрав / вибрала і чому.

- 13** Подивись у цифровому додатку до с. 18 епізод «Холод» із мультфільму «Гілка оливи» (реж. Джошуа Селіг, США, 2010). Перед яким моральним вибором постали герої мультфільму? Яким був шлях героїв до морального вибору? Як би ти вчинив / вчинила в подібній ситуації?

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- 14** Знайди і прочитай прислів'я. Якими прислів'ями можна схарактеризувати героїв епізоду мультфільму «Гілка оливи»?

Народ скаже, як зав'яже



15 Розглянь підсумковий плакат. Якій темі він присвячений?

- ▶ Поясни, як ти розумієш слова Ліни Костенко.
- ▶ Знайди на плакаті *сонце доброти*. Як ти думаєш, чому на сонці написано слово *гуманізм*? Пригадай і назви стільки своїх добрих учинків, які ти здійснюєш щоденно, навіть не помічаючи цього, скільки промінців у сонця.
- ▶ Прочитай рівняння в центральній частині плаката, вставляючи пропущені слова. Яке поняття характеризують словосполучення на стрічках? Пригадай, кому належать ці характеристики.
- ▶ Дай визначення поняття «моральний вибір», спираючись на малюнки в нижній частині плаката.



Домашня сторінка



- 15** Подивися в цифровому додатку до с. 20 разом із рідними і друзями мультфільм «Містер Байдужий» (реж. Ар'ясб Фейз, ОАЕ, 2018). Якій темі він присвячений? Чи можна назвати головного героя доброю людиною на початку мультфільму? А в кінці? Прослідкуй, як змінювався головний герой.

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- Вислови свою думку про значення морального вибору в житті людини.



Кадр із мультфільму «Містер Байдужий»

«Перевернутий клас»



- 16** Склади список своїх обов'язків.

Мої обов'язки

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК МОРАЛЬНА РИСА. ПОЧУТТЯ ОBOB'ЯЗКУ

Бути людиною — значить
БРАТИ НА СЕБЕ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.

Джон Стейнбек

- ✓ У чому сутність відповідальності?
- ✓ Чи має бути людина відповідальною?
- ✓ У чому полягають обов'язки кожної людини?



У чому сутність відповідальності?

- 1 Подивися у цифровому додатку до с. 21 мультфільм, в основі якого сучасна притча «Що прикрашає людину». Як ти думаєш, чому король призначив своїм наступником молодшого сина? Чи погоджуєшся ти з рішенням короля? Поясни назву притчі.

https://vse.ee/Etyka_6-klas



Граматика етики

Відповідальність — узятий на себе обов'язок відповідати за певну справу, за свої дії, вчинки, слова.

- 2 Учні шостого класу на уроці етики отримали завдання: *створити хмарки слів «Друзі відповідальності» і «Вороги відповідальності»*. Виконуючи завдання, один із учнів помітив, що до його комп'ютера потрапив вірус, який об'єднав дві хмарки в одну. Допоможи шестикласнику правильно виконати завдання.

провина успіх цілеспрямованість лінь
упевненість хитрість самообман старанність
сміливість **ЧЕСНІСТЬ** егоїзм страх злість
брехня наполегливість принципівість заздрість
рішучість

- 3** Розглянь кластер «Компоненти відповідальності». Поясни, як ти розумієш кожний компонент.



- Прочитай характеристику кожного компонента відповідальності, установи відповідність між назвою компонента та його характеристикою.
- 1 Розуміння предмета відповідальності, знання про норми і правила відповідальної поведінки.
 - 2 Переживання почуттів та емоцій (задоволення, радість, тривога, докори сумління тощо), бажання допомогти іншим, емпатія.
 - 3 Уміння брати відповідальність на себе (виявляти ініціативу, доводити справу до кінця).

Скарбничка етики



Сучасна американська психологиня Луїза Хей наголошувала, що коли ми вирішуємо брати на себе відповідальність, ми починаємо діяти й перестаємо перекладати провину на час, людей та обставини.



Луїза Хей
(1926–2017)



Чи має бути людина відповідальною?

- 4** Подивися в цифровому додатку до с. 22 відеоролик «Я — відповідальність», герої та героїні якого — молоді люди з різних сфер діяльності. У чому вбачає свою відповідальність кожен / кожна з них?

https://vse.ee/Etyka_6-klas

Цікава наука

- 5 Прочитай текст. На основі тексту склади характеристику відповідальної людини.

Кожна людина слово *відповідальність* розуміє по-своєму. Для одних це виконання домашнього завдання чи хатніх справ, для інших — дотримання слова або піклування про домашнього улюбленця. Кожна людина сама вирішує для себе, наскільки вона здатна відповідати за свої вчинки, поведінку, ставлення до будь-яких подій чи людей.

Бути відповідальною людиною — означає бути людиною з великою силою волі, адже потрібно завжди бути готовим / готовою прийняти рішення у будь-якій ситуації і відповідати за його наслідки, усвідомлено думати наперед та намагатися передбачити, до чого може призвести той чи інший вибір.

Існує думка, що відповідальність — це риса, притаманна успішній людині. Відповідальна людина знає, чого вона хоче від життя. Відповідальну людину цінують та поважають інші, на неї можна покластися, їй можна довіряти.

Відповідальність кожної людини забезпечує злагоду, справедливість та добропорядність у стосунках між людьми.



Скарбничка етики

Богдан Гаврилишин, український громадський діяч, у 2014 році створив Декларацію Відповідальності Людини. Вона складається з 15 пунктів, у яких сформульовано основні напрями відповідальності людини.

19 жовтня, у день народження Богдана Гаврилишина, відзначається всеукраїнський День відповідальності людини. У київському парку ім. Т. Шевченка встановлено пам'ятний камінь Б. Гаврилишину із золотим написом: «Вчитися, мріяти, діяти».



Богдан Гаврилишин
(1926-2016)

- 6** Прочитай перші 8 пунктів Декларації Відповідальності Людини Богдана Гаврилишина. Як ти думаєш, чому цих настанов має дотримуватися людина, яка прагне бути відповідальною?

Декларація Відповідальності Людини



Говори правду, будь чесним / чесною, дій згідно з моральними та етичними принципами.



Підтримуй своє здоров'я у якнайкращому стані, щоб не обтяжувати суспільство витратами на твоє лікування.



Учися, розвивай свої таланти, здібності, навички протягом усього життя, щоб бути корисною частиною суспільства.



Стався до інших так, як ти хотів би / хотіла б, щоб ставилися до тебе.



Будь вільною людиною, тобто будь сам / сама суддею того, що є правда, а що ні, що є добре, а що зле.



Прагни до гармонії між особистим, професійним та соціальним життям, будучи частиною громади.



У прагненні реалізації своїх прав не обмежуй прав інших членів суспільства.



Вирішуй якнайбільше проблем та питань на індивідуальному, сімейному, громадському рівнях.

- Наведи приклади дотримання тобою та твоїми рідними / близькими / друзями пунктів Декларації Відповідальності Людини.

Хвилинка самопізнання


- 7** Пройди тест у цифровому додатку до с. 24 і визнач свій рівень відповідальності.
- Продовж речення: *Я відповідальна людина, тому що...*



https://vse.ee/Etyka_6-klas



У чому полягають обов'язки кожної людини?

8  Прочитайте одне одному список своїх обов'язків, який склали вдома. Виокремте обов'язки, однакові для всіх членів групи. Прокоментуйте обов'язки, які у вас не збігаються.

► Складіть кластер «Обов'язки дітей віком 11–12 років». Презентуйте і обговоріть свої кластери у класі.

9 Ознайомся з обов'язками людини, які визначено у Декларації Відповідальності Людини. Назви ті обов'язки, які ти виконуєш.

Обов'язки людини

До сім'ї:



- бережи культурну спадщину своїх предків;
- стався до батьків із любов'ю та повагою, за потреби допомагай їм;
- стався до братів та сестер як до кращих друзів.

До суспільства:



- допомагай суспільству бути ефективним в освіті, охороні здоров'я, соціальних послугах;
- сприяй добробуту всіх членів суспільства;
- зберігаючи свою ідентичність, будь свідомою частиною світової спільноти.

До довкілля:



- економно та розумно використовуй усі ресурси, уникай забруднення біосфери;
- допомагай зберегти біологічне та зоологічне різноманіття.

До країни:



- будь законослухняним / законослухняною;
- допомагай своїй країні підтримувати загальне благо.

До майбутніх поколінь:



- залиш навколишнє середовище у кращому стані, ніж отримав / отримала: збільшуй культурний спадок, цінності.

До світу:




- будь толерантним / толерантною та стався з повагою до всіх народів, релігій, мов, звичаїв;
- вивчай різні мови, історію різних народів;
- сприяй розумінню різних культур, їхніх цінностей для мирної співпраці.

- ▶ Порівняй обов'язки, які ви визначили, складаючи у групі кластер (завдання 8), з обов'язками з Декларації. Прокоментуй обов'язки, які збігаються і які відрізняються.

10 Ознайомся з поданим визначенням. Як ти його розумієш?

Громадянський — властивий свідомому громадянинуві, спрямований на користь суспільства.

- ▶  Обговоріть, які з розглянутих вами на уроці обов'язків можна вважати громадянськими. Поясніть чому.
- ▶ Складіть хмарку слів до поняття *громадянський обов'язок*.

11 Знайди та прочитай прислів'я. Поясни кожне з них. З якими із настанов Декларації Відповідальності Людини вони перегукуються?

Народ скаже, як зав'яже

Краще не обіцяти, Бережи одяг, і волю віддамо
як слова не доки новий, За народ життя і Хто вчиться
Хто доки здержати. долю. не знає
батька-матір зневажає, молодий. правду з змолоду, на старість
той добра Про землю піклуйся — за горою, то голоду.
не знає. ЗОЛОТИМ зерном Сій за люди з тобою.

12 Прочитай роздуми Руслани Лижичко, української співачки та громадської діячки, про обов'язки людини щодо довкілля. Чи поділяєш ти стурбованість Руслани? Поясни чому.

Довкола нас — цілий світ. Він гине, тому що люди побудували свою цивілізацію на знищенні природи. Це егоїзм. Егоїзм, якому назва — споживач. Для мене споживач — це людина, яка знищує довкілля, безцінний дар — природу і себе, в першу чергу.

Ми достатньо сильні, щоб зберегти нашу природу, її унікальну красу, яку Бог дав нашій країні.

Відповідальність зберегти природу — на кожному з нас.

- ▶ Чи можна вважати Руслану свідомою громадянкою? Поясни чому. Чи вважаєш ти себе свідомим громадянином / свідомою громадянкою? Аргументуй свою позицію.

13 Розглянь підсумковий плакат до теми «Відповідальність як моральна риса. Почуття обов'язку». Прочитай назву плаката. Ти вже знаєш, що про це думали Джон Стейнбек і Луїза Хей. Що означає для тебе брати на себе відповідальність?

- ▶ Розглянь верхню частину плаката. Як ти думаєш, чому слова *знання, почуття, дії* написані у колі *відповідальність*? Які зі слів, написаних по різні боки від слова *відповідальність*, є «друзями», а які — «ворогами» відповідальності? Додай до цих переліків інших «друзів» та «ворогів» відповідальності.
- ▶ Як ти розумієш слова у центральній частині плаката? Кому вони належать? Що означає дата 19 жовтня?
- ▶ Прокоментуй малюнок у нижній частині плаката. Чому умовні позначки поділено на дві частини? Що означають ці частини?



Домашня сторінка



- 14** Розглянь у цифровому додатку до с. 28 плакати «Я — відповідальність», на яких герої та героїні відеокліпу «Я — відповідальність». Створи самостійно або разом із рідними / друзями / подругами свій плакат «Я — відповідальність», у якому розкрий одну зі сторін своєї відповідальності. Розмісти свій плакат із хештегом #Я_відповідальність у соціальній мережі або презентуй його у класі.

https://vse.ee/Etyka_6-klas



- 15** Прочитай у цифровому додатку до с. 28 «Оповідку про хлопчика» з повісті Джеймса Крюса «Мій прадідусь, герої та я». Перекажи її рідним. Обговорі з ними питання: *Чи варті поваги вчинки Блаже і його батька?*



https://vse.ee/Etyka_6-klas



К. Заруба. Ілюстрація до повісті Дж. Крюса «Мій прадідусь, герої та я» (фрагмент)

ОСОБИСТА ЧЕСТЬ ТА ЧЕСТЬ КОЛЕКТИВУ

ЧЕСТЬ ДОРОЖЧА ЗА ЖИТТЯ.

Йоганн Фрідріх Шиллер

- ✓ Що таке особиста честь?
- ✓ У чому сутність поняття «честь колективу»?
- ✓ Як берегти власну честь та честь колективу?



Що таке особиста честь?

- 1 Розглянь і прочитай інформаційний плакат. Яке твердження він містить? Звідки воно? Як ти розумієш вираз *найвища соціальна цінність*? Як ти думаєш, чому честь і гідність людини, разом із життям, здоров'ям, недоторканністю і безпекою, визнаються в нашій країні найвищою соціальною цінністю?

Стаття 3

Конституція України

ЛЮДИНА,
її життя і здоров'я,
честь і гідність,
недоторканність і безпека
визнаються в Україні
найвищою
соціальною цінністю.



Граматика етики

Честь — сукупність вищих моральних настанов, якими людина керується у своєму житті.

Цікава наука

- 2** Прочитай текст. Знайди інформацію про те, що таке *особиста честь людини*.


Чесна людина має такі якості: благородство, гідність, незаплямовану репутацію, добре ім'я. Це шанована людина, яку поважають інші. Поняття *честі* іноді розрізняють за приналежністю: честь військового / військової, честь учителя / учительки, честь лікаря / лікарки, честь учня / учениці тощо.

Поняття *особистої честі* пов'язують із життям і діяльністю людини, її чеснотами, що відображається в понятті *репутація* — громадська думка про конкретну людину. Честь особистості пов'язується з соціальним станом людини, заслугами, працею, людяністю.

Особисту честь нерідко ототожнюють із гідністю, проте це різні моральні якості. Гідність людина має від народження, а честь треба заслужити своїми справами. Гідність ґрунтується на принципі рівності всіх людей у моральному відношенні, незалежно від соціального стану, релігії, національності, професії. Особиста честь передбачає повагу, яку людина заслужила своїм життям і поведінкою.

За Михайлом Тофтулом

- Чи погоджуєшся ти з твердженням, що *честь і гідність* — це *тотожні поняття*? Аргументуй свою думку.

- 3**  Обговоріть «Оповідку про хлопчика» з повісті Джеймса Крюса «Мій прадідусь, герої та я», яку ви прочитали вдома, за такими запитаннями: 1. У чому полягало питання честі для представників роду Брайовичів і роду Джурановичів? 2. Хто вирішив зупинити кровопролитну міжусобицю і чому? 3. Які моральні чесноти виявив Раде Брайович, закликаючи до миру? 4. Яким учинком Блаже заслужив особисту честь? 5. Яким чином представники обох родів визнали честь Блаже? 6. У чому полягає особиста честь людини?



У чому сутність поняття «честь колективу»?

- 4** Подивися в цифровому додатку до с. 31 мультфільм «Командна робота» (анімаційна студія «Pixar», 2014).

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- Який з епізодів мультфільму тобі сподобався найбільше? Поясни чому. Чи можна вважати героїв різних епізодів колективом, командою? Аргументуй свою думку. Чи хотів би / хотіла б ти належати до такого колективу, команди? Поясни чому.

- 5** Розглянь і прочитай асоціативний куц до слова *колектив*, який склав шестикласник, виконуючи завдання на уроці етики. Уяви, що ти також отримав / отримала таке завдання. Які слова-асоціації з цього куца ти включив би / включила б у свій? А які ні? Поясни чому.



- 😊😊 Складіть асоціативний куц до слова *колектив*, використовуючи слова із завдання і добираючи свої асоціації. Чи включили ви до свого куца слово *честь*? Обґрунтуйте свій вибір. Поясніть, як ви розумієте поняття *честь колективу*.

- 6** 😊😊 Підтвердіть чи спростуйте думку українського педагога Василя Сухомлинського про те, що колектив — це річка, яка живиться тисячами струмків.

- На аркуші паперу по черзі продовжіть речення: *Колектив починається з мене, тому що...* Записуючи свою відповідь, загинайте аркуш таким чином, щоб інші члени групи не побачили її. Після того, як усі члени групи виконають завдання, розгорніть аркуш і прочитайте відповіді. Обговоріть їх.



Як берегти власну честь та честь колективу?

7 Прочитай притчу. Як ти розумієш, що означає *загубити честь*?

Вогонь, Вода і Честь разом прийшли до роздоріжжя, де їм треба було розійтися.

Вогонь сказав:

— Якщо загубите мене і захочете знайти, ідіть у той бік, де відчуваєте тепло.

— А коли загубите мій слід, — промовила Вода, — то шукайте разом із тими, хто хоче вгамувати спрагу.

Честь стояла мовчки і слухала своїх друзів.

— А тебе як знайти, коли загубимо? — запитали Вогонь і Вода.

— Той, хто загубив мене, — тихо відповіла Честь, — уже ніколи знайти не зможе, я буваю тільки з тими, хто мене не втрачає.

► Поясни, як можна загубити честь. А як її берегти?

► Чи погоджуєшся ти з думкою, що втративши честь, людина вже не зможе її повернути?



Скарбничка етики

Український педагог Василь Сухомлинський зазначав: *«Велике зло — принижувати гідність людини, вважати себе особистістю, яка заслуговує на повагу, а іншу людину — дрібною порошинкою».*



Василь
Сухомлинський
(1918–1970)

8 Прочитай висловлювання В. Сухомлинського із рубрики «Скарбничка етики». Спираючись на слова педагога, поясни, як берегти власну честь і честь колективу. Чи доводилося тобі спостерігати ситуації, коли принижували чиюсь гідність? Чи принижували колись твою гідність? Чи принижував / принижувала ти чиюсь гідність?

9 😊😊 Обговоріть питання: 1. Як зберегти свою честь, коли ти став свідком / стала свідкою приниження чиєїсь гідності? 2. Як зберегти свою честь, коли принижують твою гідність? 3. Чи можна зберегти свою честь, принижуючи гідність інших?

10 Прочитай початок байки «Три бики і лев». Як ти думаєш, що спало левові на думку? Спробуй передбачити, як далі будуть розгортатися події.

На зеленій, укритій буйними травами леваді під пригірком спокійно паслися три бики.

Поруч проходив лев. Він помітив биків і задивився на них.

— Ух, які ж великі та вгодовані! — промовив він сам до себе. — А яке ж у них, певно, смачне м'ясо! Але хіба мені впоратися з ними трьома? Був би один, то я б за іграшку його подужав. Не щастить мені!

І лев пішов своєю дорогою. Та раптом йому щось спало на думку, і він знову зупинився. А потім подався схилом униз.

► Прочитай закінчення байки. Чи справдилися твої передбачення?

Підійшовши до биків, лев поштиво привітався:

— Здорові були, шановні! Гарний сьогодні день!

Бики підвели голови й неохоче проревіли:

— Здоров був, леве!

— Дивлюсь оце, як ви любенько пасетеся, і мені аж заздрісно стало! Як це добре, коли маєш друзів! Ось тільки не можу я второпати, чому ви пасетеся разом?

Бики здивовано глянули на нього:

— А як же нам пастися?

— Скажу. Погляньте лишень на леваду: вона не така вже й велика. І якщо ви будете пастися отак усі разом до вечора, то на ній не залишиться нічого, ані стеблинки. Так витолочите всю траву до коріння, що довго вона відростатиме. Отож я радив би вам розійтися. Один нехай пасеться на схилі, де росте шавлія, клен та арабські фісташки. Другий нехай спуститься до потічка, де повно маленьких ніжних дубочків, повитих березкою. А третьому краще піти аж ген туди, до винограду, посмакувати його листям. Грона уже зібрано, тож ніхто тепер не стереже виноград. Таким чином трава на леваді залишатиметься цілою і ви зможете щовечора, перед тим як вирушати додому, сходитися сюди попастися. Ну, що ви на це скажете?

Бики уважно слухали. Щойно лев замовк, один із них, найбільший, гучно проревів:

— А що, лев діло каже! Цілком слушно!
 — Справді, — підтвердив другий, найжирніший.
 — Авжеж, — озвався й третій, найсильніший.
 — Якщо ви не заперечуєте, то я підіймуся на схил, — сказав перший, який аж тремтів за арабськими фісташками.
 — А я піду до дубочків, — сказав другий.
 — Ну, а вже я подамся до виноградинка. А перед заходом сонця зберемося тут усі разом, попасемося на травичці, щоб не приїдалася їжа, — додав третій.

У лева аж вуха засміялися з радості.

— От і добре! — вигукнув він. — Просто дивно, як ви до цього досі не додумалися!

Три бики розійшлися в різні боки, а лев удав, ніби підіймається на гору. Та невдовзі він повернувся й помчав туди, де пасся перший бик, накинувся на нього й легко подужав його. Потім побіг до другого — упорався і з цим, а далі й третього подолав.

Отак бідолашні бики, послухавшись хитрого лева, розпрощалися з життям. І хто їм винен?

За Езопом

- ▶ Дай відповідь на прикінцеве питання байки.
- ▶ Чи доводилося тобі в житті спостерігати ситуації, коли хтось ставив особисті інтереси вище за колективні? До чого це призводило?
- ▶ Поміркуй, яких правил необхідно дотримуватися, щоб зберегти колектив та його честь.

11 Знайди і прочитай прислів'я. Які з них про особисту честь, а які — про колективну? Обґрунтуй свою думку.

Народ скаже, як зав'яже

Добро **стратиш** — така й **наживеш**, **Один** шана. **Де гурт,** там і **Багатство** не в **силу**. **маїні,** **Громада** — а в **честі** за всіх, **усі** **пропадеш.** **Хто втратив** **той** **великий** **гідності.** **стид,** **утратив** **честь.** **одного.** **Чоловік.**

12 Розглянь підсумковий плакат до теми «Особиста честь та честь колективу». Спираючись на малюнок у верхній частині плаката, дай відповідь на запитання: *Що в нашій державі проголошено найвищою цінністю?* Пригадай, у якому документі це зафіксовано.

- ▶ Заповни кластер «Честь колективу».
- ▶ Яке державне свято відзначають в Україні 14 жовтня? Хто зображений у нижній частині плаката? Як ти думаєш, чому на стрічці написані слова *честь і гідність*? Чю честь і гідність боронять українські захисники і захисниці?

гідність життя

здоров'я **ЛЮДИНА** безпека

честь недоторканність

ЧЕСТЬ КОЛЕКТИВУ

14 жовтня
честь і гідність



13 Виконуємо проєкт «Книга вдячності»

Колективно створіть «Книгу вдячності», присвячену захисникам і захисницям України різних часів. Кожен учасник / кожна учасниця проєкту має створити одну сторінку, на якій розмістити інформацію про захисника / захисницю України (ім'я, прізвище, фотографію, розповідь про те, як він / вона захищали честь Вітчизни). Підготуйтеся презентувати свої сторінки у класі. Колективно оберіть найкращі і найцікавіші сторінки з книги та презентуйте їх у 5-х класах своєї школи.

«Перевернутий клас»



14

Подивися в цифровому додатку до с. 36 відео українського телеведучого і блогера Максима Сікори «Особистий простір».

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- ▶ Запиши відповіді на питання, які ставить блогер наприкінці відео.



РОЗДІЛ 2

ВЗАЄМОДІЯ ТА СПІВПРАЦЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА



Щоб виплекати
свої мрії, необхідні
простір і тиша.

**ОСОВИСТИЙ ПРОСТІР
ЛЮДИНИ**



ТУВЕ ЯНССОН

ВЗАЄМОДІЯ



ГЕНРІ ФОРД

Зібратися разом — це початок.
Триматися разом — це прогрес.
Працювати разом — це успіх.

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ

СПІВПРАЦЯ

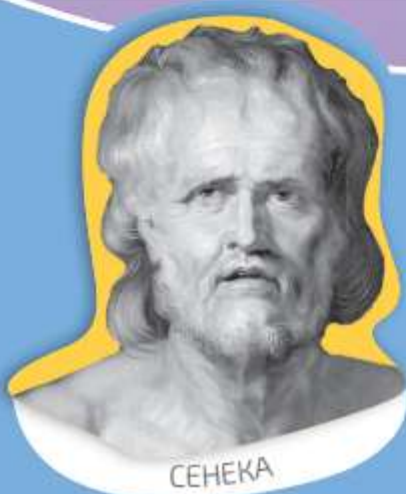


Кожне серце
Має інший ритм одмінний,
Інший біль і іншу радість,
Інший стук і іншу кров...

ТОЛЕРАНТНІСТЬ



МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ



СЕНЕКА

Ми народжені, щоб жити
спільно, наше суспільство —
звід із каменів, який обрушився б,
якби не підтримував іншого.

ПРИЯЗНЬ

ПОРОЗУМІННЯ



ОСОБИСТИЙ ПРОСТІР ЛЮДИНИ

ЩОБ ВИПЛЕКАТИ СВОЇ МРІЇ, НЕОБХІДНІ ПРОСТІР І ТИША.

Туве Янссон

- ✓ Що таке особистий простір людини?
- ✓ Як поважати особистий простір іншої людини?
- ✓ Як протидіяти порушенням особистого простору?



Що таке особистий простір людини?

1 Розглянь репродукцію картини Тетяни Яблонської «Удома за книжкою». Яка ситуація зображена на картині?

► Чи можна вважати місце, де дівчинка читає книжку, її особистим простором? Чому?

2 Пригадай відео «Особистий простір», яке ти дивився / дивилася вдома, і дай відповіді на запитання: *Що ти думаєш про особистий простір? Чи маєш ти особистий простір? Чи порушує хто-небудь твій особистий простір?*



*Тетяна Яблонська.
Удома за книжкою*

Граматика етики



Особистий простір людини — це простір навколо людини, який вона вважає «своїм». Особистий простір людини складається з фізичного (*кімната, крісло, стіл, чашка* та ін.) і психологічного (*думки, емоції, почуття, хобі* та ін.).

3 Прочитай роздуми української авторки книг про саморозвиток. Що, на думку авторки, може бути особистим простором людини?

У кожного повинен бути свій «затишний куточок», свій особистий простір, де ми набираємося сил, де можна побути в тиші й відновитися. Це «чарівне місце», куди немає входу більше

нікому... Таке «місце» не має бути постійним притулком, що відокремлює від усіх, але повинне стати якоюсь чарівною паличкою, яка допомагає звільнитися від негативних емоцій, щоб потім наповнитися позитивним ставленням до життя. Завжди є «сховок», у якому тепло в будь-яку погоду. Це може бути будинок, може бути місце поруч із певною людиною або «куточок» усередині тебе. Вирушай туди, коли втомлюєшся, коли потрібно просто розслабитися і набратися сил, тепла...

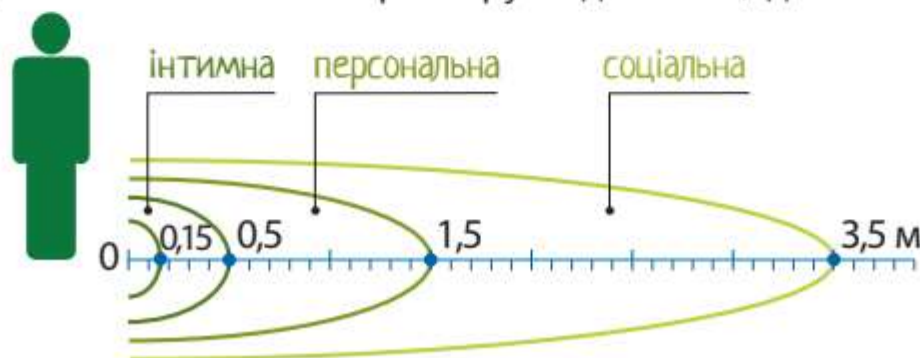
За Оленою Кравченко

- ▶ Чи погоджуєшся ти, що особистим простором може бути будинок, місце поруч із іншою людиною, «куточок» усередині тебе? Аргументуй свою думку.
- ▶ Що з переліченого авторкою можна вважати фізичним, а що — психологічним особистим простором людини? Поясни чому.
- ▶ Як ти думаєш, чи можна вважати сторінку в соціальній мережі особистим простором людини? Аргументуй свою відповідь.

- 4** Розглянь світліну кімнати Лесі Українки у музеї-садибі поетеси, що в селі Колодяжне на Волині. Розкажи, з чого складався фізичний особистий простір Лесі Українки.



- 5** Розглянь схему «Зони особистого простору людини». Яку інформацію про зони особистого простору ти дізнався / дізналася зі схеми?



- ▶ Як ти думаєш, у яку зону особистого простору людини можуть входити: 1) лише рідні і близькі люди; 2) друзі, приятелі, близькі знайомі; 3) незнайомі люди? Поясни чому.



Як поважати особистий простір іншої людини?

- 6 Розглянь і прочитай сторінку з коміксу Вільяма Казенова «Сестри». Чи вважаєш ти, що одна із сестер порушила особистий простір іншої? Чому вона це зробила?



- Чи доводилося тобі коли-небудь порушувати особистий простір іншої людини? Що спонукало тебе до цього?

Хвилинка самопізнання

- 7** Прочитай поради психолога «Як поважати особистий простір іншої людини». Чи дотримуєшся ти їх у своєму житті?
- ✓ Не торкайся незнайомої людини, не обіймайся з малознайомою людиною.
 - ✓ Якщо тобі потрібно звернутися до іншої людини, не торкайся її — спочатку встанови зоровий контакт або щось скажи.
 - ✓ Не розглядай іншу людину зблизька.
 - ✓ Реагуй на мову тіла й міміку іншої людини: якщо вона відхиляється від тебе, значить ти порушуєш її особистий простір.
 - ✓ Дотримуйся дистанції, коли їдеш у транспорті або стоїш у черзі.
 - ✓ Не схиляйся через плече іншої людини, щоб роздивитися чи прочитати те, що її зараз цікавить.
 - ✓ Якщо ти стоїш дуже близько до іншої людини, озирнися та подивися, чи не притискаєш ти її, чи не заважають їй твої речі (сумка, рюкзак).
- 8** Пригадай англійську народну казку «Золотоволоска та ведмеді». Чи можна стверджувати, що дівчинка порушила особистий простір сім'ї ведмедів? Поясни чому.




Ілюстрації Олени Сергій

- ▶ Чи мала право дівчинка заходити в хатинку ведмедів, коли їх не було вдома? Аргументуй свою відповідь.
- ▶ Як дівчинка вибачилася за порушення особистого простору ведмедів?



Як протидіяти порушенням особистого простору?

9  Об'єднайтеся у три групи. У кожній із груп обговоріть одну із ситуацій. Результати обговорення представте у класі. Зробіть висновок, як можна протидіяти порушенням особистого простору.

1. Ярослав робив уроки і вирішив трохи перепочити. Він увімкнув свою улюблену музику на повну й голосно підспівував. Раптом у двері подзвонили. Прийшла сусідка знизу. Вона пожалілася на головний біль і попросила зробити музику тихіше. Ярослав відповів, що режим тиші наступає тільки з 22-ї години. Сусідка тяжко зітхнула й пішла. Ярослав триумфував: він зміг відстояти свій особистий простір.

► Чи порушив Ярослав закон? А етичні норми? Як кожен / кожна з вас діяли б на місті хлопчика? Аргументуйте свою відповідь.

2. Оксані бабуся подарувала щоденник «Мій особистий простір». Дівчинці дуже сподобався подарунок, і вона пообіцяла бабусі щодня записувати свої думки й спостереження. Якось Оксана помітила, що хтось зазирає у щоденник без її дозволу. Вона спитала у мами, чи читає та її записи. Мама сказала, що читає, адже має на це право, бо вона — мати. Оксана засмутилася.

► Чи права мама Оксани? Чому? Як кожен / кожна з вас вчинили б на місті Оксани? Поясніть свою думку.

3. Під час сеансу в кінотеатрі підлітки голосно коментували події фільму, лаялися, кидалися попкорном один в одного, заважаючи іншим глядачам. Працівники кінотеатру викликали поліцію. Підлітків відвезли у райвідділ, де поліцейські склали протокол про адміністративне порушення та повідомили батьків. Підлітки дуже здивувалися, бо не розуміли: за що?

► За що підлітків забрали у райвідділ поліції? Чи порушували діти особистий простір інших глядачів? У чому це проявлялося? У який простір, фізичний чи психологічний, утрутилися підлітки?

4. На уроці математики вчитель запитав Петрика, чому той не виконав домашнє завдання. Хлопчик відповів, що провідував бабусю, бо вона вивихнула ногу на заняттях із йоги. Але вчитель сказав, що, переглядаючи свою стрічку новин в одній із соціальних мереж, побачив пост Петрика про те, як він із друзями розважається у комп'ютерному клубі. Хлопчик обурився, адже вчитель втрутився у його особистий простір. Чоловік заперечив, пояснивши, що Петрик сам зробив загальнодоступною інформацію про те, як він проводить вільний час.

► Чи порушив учитель особистий простір Петрика? Поясніть свою думку.

- 10** Розглянь і прочитай кластер «Прояви порушення особистого простору». Поясни, чому кожна з цих дій є порушенням особистого простору і як можна їй протидіяти.



Скарбничка етики



Сучасна італійська кіноакторка та письменниця Маргарет Мадзантіні зазначає: «Треба знайти місце всередині себе, навколо себе. Місце, яке тобі підходить. Схоже на тебе хоч трохи».



Маргарет Мадзантіні
(Народ. 1961 р.)

- 11** Знайди і прочитай прислів'я. У яких із них ідеться про фізичний особистий простір, а в яких — про психологічний? Чи завжди можна визначити, про який особистий простір іде мова? Поясни чому.

Народ скаже, як зав'яже



- 12** Розглянь підсумковий плакат до теми «Особистий простір людини». Поясни схему «Зони особистого простору людини»: назви зони особистого простору і відстань, яку вони складають. Хто може входити в кожну із зон особистого простору людини?
- ▶ Встав пропущені слова у висловлюванні Маргарет Мадзантіні.
 - ▶ 😊😊 Розгляньте малюнки у нижній частині плаката. Опишіть ті, на яких зображено порушення особистого простору людини. Розіграйте ситуації з цих малюнків таким чином, щоб результатом стала ситуація, зображена на другому малюнку.

Особистий простір людини



Треба знайти місце
Місце, яке тобі підходить.





1



2



1



2

Домашня сторінка



- 13** Розглянь обкладинку щоденника «Мій особистий простір». Які емоції, почуття та роздуми вона в тебе викликає? Прочитай слова з обкладинки. Поясни, як вони пов'язані з особистим простором людини. Створи хмарку слів «Мій особистий простір» у формі обкладинки щоденника.



«Перевернутий клас»



14

Прочитай у цифровому у додатку до с. 45 «Казку про коваля і гончаря» зі збірки Оксани Радушинської «День полив'яної казки». Поміркуй над запитаннями: Чому містянам вдалося довгий час витримувати і відбивати напад ворожого війська? Чому містянам вдалося відстояти рідне місто? Яку роль відіграли гончар і коваль у перемозі?



https://vse.ee/Etyka_6-klas

ВЗАЄМОДІЯ ТА СПІВПРАЦЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА

ЗІБРАТИСЯ РАЗОМ — ЦЕ ПОЧАТОК. ТРИМАТИСЯ РАЗОМ —
ЦЕ ПРОГРЕС. ПРАЦЮВАТИ РАЗОМ — ЦЕ УСПІХ.

Генрі Форд

- ✓ Яку роль відіграють взаємодія та співпраця в житті людини?
- ✓ Як проявляються взаємодія та співпраця людей у житті суспільства?
- ✓ Чому важлива співпраця заради національних інтересів?



Яку роль відіграють взаємодія та співпраця в житті людини?

- 1 Розгадай ребус і прочитай прислів'я. Поясни, як ти його розумієш. Наведи приклади ситуацій, якими можна проілюструвати це прислів'я.



- 2 Прочитай байку Леоніда Глібова «Лебідь, Щука і Рак». Про що вона?

У товаристві лад — усяк тому радіє;
Дурне безладдя лихо діє,
І діло, як на гріх,
Не діло — тільки сміх.

Колись-то Лебідь, Рак та Щука
Приставить хуру¹ узялись.
От трое разом запряглись,
Смикнули — катма² ходу...



Ілюстрація
Амброза Жуковського

¹ Хура — великий віз для перевезення вантажів.

² Катма (розм.) — нема.

Що за морока? Що робить?
 А й не велика, бачся, штука, —
 Так Лебідь рветься підлетіть,
 Рак упирається, а Щука тягне в воду.

Хто винен з них, хто ні — судить не нам,
 Та тільки хура й досі там.

- ▶ Чи перегукується байка Л. Глібова «Лебідь, Щука і Рак» із зашифрованим прислів'ям (завдання 1)? Як ти думаєш, чи вдалося героям байки «зробити вінок»?



Граматика етики

Взаємодія — взаємний зв'язок між людьми у дії, при якому люди впливають одне на одного, що змінює їхню поведінку.

Співпраця — спільна діяльність людей для досягнення мети.

Цікава наука

- 3 Прочитай текст. Знайди відповідь на запитання: *Коли людина стає повноцінним членом суспільства?* Поясни, як ти це розумієш.

Існування людини неможливе без різноманітних зв'язків із суспільством. Кожна людина стає повноцінним членом суспільства, коли засвоїть соціальні норми і культурні цінності. Взаємодія людини і суспільства відбувається від народження протягом усього життя через сім'ю, вихователів, учителів, однокласників, ровесників, колег, знайомих, сусідів, соціальні мережі, засоби масової інформації тощо.

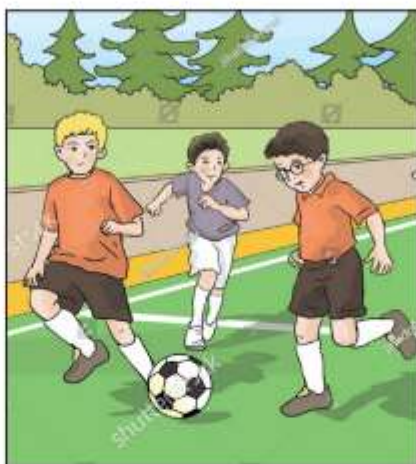
Кожного дня людина взаємодіє з іншими людьми в усіх сферах життя: освітній, культурній, духовній, економічній, політичній тощо. Гармонійній взаємодії людини і суспільства сприяють її особистісні позитивні якості.

- ▶ Коли починається і як відбувається взаємодія людини і суспільства?
- ▶ Наведи приклади своєї особистої взаємодії із суспільством у різних сферах життя.
- ▶ Зроби висновок, яку роль відіграє взаємодія в житті людини.



Як проявляються взаємодія та співпраця людей у житті суспільства?

- 4 Розглянь малюнки. Опиши зображені ситуації. Які способи взаємодії людей відображені на малюнках?



Цікава наука

- 5 Прочитай подану інформацію. Склади кластер «Основні способи взаємодії людей у суспільстві».

Розрізняють три основні способи взаємодії людей у суспільстві: *кооперація*, *конкуренція*, *конфлікт*. *Кооперація* — це співпраця заради вирішення спільної справи. *Конкуренція* — це суперництво; боротьба за досягнення кращих результатів; змагання. *Конфлікт* — це зіткнення конкуруючих сторін.

► Наведи приклади різних способів взаємодії людей у суспільстві.

- 6 Склади три хмарки слів, розподіливши слова у групи: 1) кооперація; 2) конкуренція; 3) конфлікт.

Сутичка, співпраця, борня, зіткнення, співробітництво, суперечка, товаришування, суперництво, протистояння, співдія, ворожнеча, змагання, боротьба, дружба, поєдинок.



► Вибери для кожної хмарки один із кольорів: зелений, жовтий, червоний. Поясни свій вибір.

7 Прочитай текст. Як проявилися взаємодія та співпраця людей у встановленні пам'ятника І. Котляревському?

Яскравим прикладом взаємодії людей є встановлення пам'ятника видатному українському письменнику Івану Котляревському 30 серпня (12 вересня) 1903 року в Полтаві. У кінці XIX століття прогресивні українці вирішили відзначити сторіччя з дня виходу «Енеїди» Котляревського (першого твору, написаного народною українською мовою) і спорудити пам'ятник письменнику.

Кошти на пам'ятник Котляревському збирали гуртом усі українці. Гроші надходили звідусіль: з великих міст і маленьких селищ Київщини, Полтавщини та Чернігівщини, Буковини, Галичини й Волині, Тамані й Кубані. Дворянство, селянство, інтелігенція, робітництво — всі долучилися до вшанування пам'яті великого українця. Було зібрано 12 тисяч карбованців. Скульптор Леонід Позен та архітектор Олексій Ширшов безоплатно виконали роботу з виготовлення пам'ятника.

На постаменті викарбувано слова з п'єси Івана Котляревського «Наталка Полтавка»:

*Де згода в сімействі, де мир і тишина,
щасливі там люди, блаженна сторона.*

У день відкриття пам'ятника в Полтаві зібралися посланці з усієї України, відомі діячі культури: Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Борис і Марія Грінченки, Михайло Старицький, Панас Мирний, Олена Пчілка, Микола Лисенко, Олександр Олесь та інші.

Відкриття пам'ятника Івану Котляревському стало справжнім святом, яке об'єднало українську націю.

► Як ти думаєш, що спонукало людей долучатися до встановлення пам'ятника письменнику?



*Пам'ятник
Івану Котляревському
в Полтаві (1903)*

- 8 Прослухай у цифровому додатку до с. 80 арію «Де згода в сімействі, де мир і тишина...» з опери «Наталка Полтавка» (композитор Микола Лисенко, за п'єсою Івана Котляревського). Скільки частин можна виділити в цьому музичному творі? Про що йдеться в кожній із них? опиши малюнки, які ти зробив би / зробила б до частин арії.

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- 9 Наведи приклади взаємодії та співпраці на рівні родини, класу, школи, селища / міста, країни.



Чому важлива співпраця заради національних інтересів?

- 10 Розглянь святковий дудл харківської художниці Ольги Штонди, яким Гугл привітав Україну з 31-ю річницею Незалежності. Що на ньому зображено?



- ▶ Пригадай, коли ми святкуємо День Незалежності України. Як це свято єднає людей?
- ▶ Розкажи, як у твоїй родині святкують День Незалежності.

- 11 Пригадай «Казку про коваля і гончаря» Оксани Радушинської, яку ти прочитав / прочитала вдома. Дай відповіді на запитання, над якими ти міркував / міркувала. Розкажи, як сьогодні українці захищають свої національні інтереси.



Граматика етики

Національні інтереси України — життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян.

- 12 Розглянь і прочитай діаграму. Назви складники національних інтересів. Розкажи, як співпраця людей забезпечує національні інтереси.



Скарбничка етики



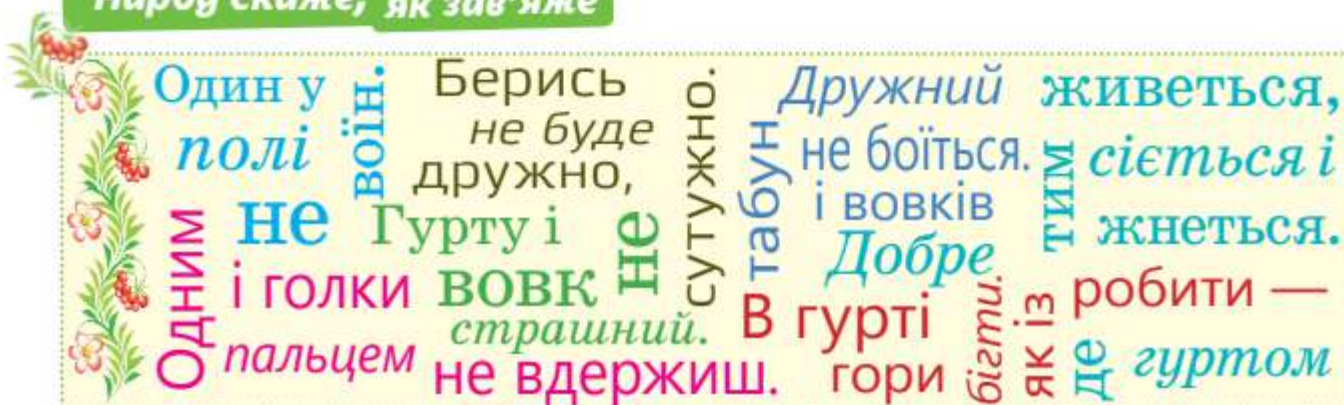
Український політичний діяч і дипломат Геннадій Удовенко стверджував:
*«Немає вічних друзів і вічних ворогів, вічними є національні інтереси...
 Інтереси України — понад усе!»*



Геннадій Удовенко
(1931–2013)

- 13 Знайди і прочитай прислів'я. Розподіли їх у тематичні групи. Скільки груп у тебе вийшло? Обґрунтуй свій розподіл.

Народ скаже, як зав'яже



14 Розглянь підсумковий плакат до теми «Взаємодія та співпраця в житті людини і суспільства». Прочитай назву плаката. Кому належать ці слова?

- ▶ Розглянь малюнки у верхній частині плаката. Придумай оповідку про взаємодію і співпрацю людей, назвою якої стало б проілюстроване прислів'я.
- ▶ Назви і схарактеризуй основні способи взаємодії людей у суспільстві, спираючись на схему в середній частині плаката.
- ▶ Що символізує сокіл у нижній частині плаката?
- ▶ Поясни, як ти розумієш напис унизу плаката.



Домашня сторінка



15



Об'єднайтеся в групи по 3–4 особи і, використовуючи матеріал сайту школи та сайтів учителів, створіть 3–4 статті у Вікіпедію вашої школи. До неї можуть увійти статті про школу, директора / директорку, вчителів, клас, однокласників та однокласниць тощо. Кожен член групи має долучитися до створення кожної статті своєї групи.



Вікіпедія — це загальнодоступна, вільна, багатомовна онлайн-енциклопедія, до створення якої може долучитися кожен охочий користувач інтернету.



«Перевернутий клас»



16

Подивися у цифровому додатку до с. 53 мультиплікаційний фільм «Халабудка» (реж. М. Депоян, Україна, 2014) разом із рідними або друзями / подругами. Чого вчить цей мультфільм? Зроби висновок про те, що найважливіше у взаєминах людей.

https://vse.ee/Etyka_6-klas



Кадр із мультфільму «Халабудка»

ТОЛЕРАНТНІСТЬ

КОЖНЕ СЕРЦЕ
МАЄ ІНШИЙ РИТМ ОДМІННИЙ,
ІНШИЙ БІЛЬ І ІНШУ РАДІСТЬ,
ІНШИЙ СТУК І ІНШУ КРОВ...

Максим Рильський

- ✓ Що таке толерантність?
- ✓ Чи мають взаємодіяти люди з відмінними ідеями та цінностями?
- ✓ Як протидіяти утискам за певною ознакою?



Що таке толерантність?

- 1 Розглянь малюнок, який створила учениця 6-го класу, виконуючи завдання вчителя. Дівчинка схарактеризувала етичне поняття, але забула його написати. Яке поняття схарактеризувала учениця? Чому ти так вирішив / вирішила?



- 2 Подивися в цифровому додатку до с. 54 мультфільм про толерантність. Уяви себе на місці героя мультфільму. Які почуття та емоції ти відчував би / відчувала б? Визнач основну думку мультфільму.

https://vse.ee/Etyka_6-klas



Граматика етики

Толерантність — терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки і звичаїв. Протилежністю толерантності є нетерпимість.
Нетерпимість — відсутність поваги до вчинків та переконань, що відрізняються від власних.

Цікава наука

3 Прочитай текст. Яка інформація з нього виявилася для тебе новою?
 16 листопада по всій планеті відзначається Міжнародний день толерантності. У цей день у 1995 році було прийнято Декларацію принципів толерантності.

У Декларації наголошено, що *толерантність* — це:

- ✓ повага, сприйняття та розуміння різноманіття культур світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості;
- ✓ єдність у різноманітті;
- ✓ активна позиція, що базується на визнанні прав та свобод людини;
- ✓ сприяння утвердженню прав людини;
- ✓ право дотримуватися своїх переконань і визнання такого права за іншими;
- ✓ визнання того, що люди відрізняються зовнішністю, становищем, мовою, поведінкою і мають право жити в мирі та зберігати свою індивідуальність.

- ▶ Як у декларації визначається толерантність?
- ▶ Яка з характеристик толерантності, на твою думку, є найбільш значущою?

Хвилинка самопізнання

4 Розглянь кластер «Риси толерантної особистості» на с. 56. Визнач риси, які є в тебе. Назви риси, які тобі хотілося б виховати в себе.



Об'єднайтеся у групи. Кожен / кожна з групи має записати три головні, на його / її думку, риси толерантної особистості. Порівняйте записані вами риси і створіть колективний портрет толерантної особистості. Визначте три «рисы-переможниці», які записала більшість із групи.



Скарбничка етики



Італійський філософ Франческо Гвічардіні говорив: *«Усі люди мають недоліки — хто більші, хто менші. Ось чому і дружба, і допомога, і спілкування були б неможливими, якби не існувало між нами взаємної терпимості».*



Франческо
Гвічардіні
(1483–1540)



Чи мають взаємодіяти люди з відмінними ідеями та цінностями?

- Пригадай мультиплікаційний фільм «Халабудка», який ти дивився / дивилася вдома. Чому Халабудка вирушила в мандри і що вона знайшла, мандруючи світом? Чого вчить цей мультфільм? Що найважливіше за все у взаєминах людей?
- Прочитай байку Григорія Сковороди. Сформулюй мораль байки.

Кріт і Лінкс¹

За казками, звір Лінкс має такий гострий погляд, що прозирає землю за кілька аршинів². І ось цей звір, побачивши в землі Крота, став глузувати з його сліпоти:

¹ Лінкс — рись.

² Аршин — давня одиниця довжини, близько 70 см.

— Коли б ти, жалюгідна тварючко, мав би хоч соту частку моєї прозирловисті, то міг би проникнути крізь самісінський центр землі. А тепер усе мацаєш, сліпий, як нічка темна...

— Годі тобі чванитись, — відповів на те Кріт. — Зір у тебе гострий, а от розум геть сліпий. Якщо тобі дано те, чого нема в мене, то і я маю те, чого нема в тебе. Коли ти думаєш про свій гострий зір, то не забувай і про мій гострий слух. Давно б я мав очі, якби вони були мені потрібні. Вічна правда блаженної природи нікого не ображає. Вона, роблячи рівну в усьому нерівність, у гостроті мого слуху помістила чуття очей.

- ▶ 😊😊 Придумайте продовження байки, в якому один із героїв потрапляє у скрутну ситуацію, а інший допомагає йому, використовуючи свої природні здібності.



Скарбничка етики

Український філософ Григорій Сковорода наголошував: *«Не все те неправильне, що тобі незрозуміле»*.



Григорій Сковорода
(1722–1794)

- 7 Уяви, що ти вирушаєш у тривалий морський круїз. Крім тебе в каюті має бути ще три пасажери. З ким ти хотів би / хотіла б подорожувати? Поясни чому.
 - ▶ Вибери собі сусідів по каюті: хлопець із вадами слуху; кульгава дівчина; підліток спортивної зовнішності в навушниках; товстун, який їсть шаурму; дівчина, яка жує гумку; юнак-китаєць; дівчина у брудному одязі; хлопець і дівчина, які розмовляють між собою іноземною мовою; стильно вдягнена юнка.
 - ▶ Поясни, чим ти керувався / керувалася при виборі. З ким ти не хотів би / не хотіла б опинитися в одній каюті? Поясни чому.

- 8 Розглянь хмарку слів. Як ти думаєш, чому вона має таку форму? Що символізують руки, простягнені одна до одної? Придумай назву хмарці слів. Аргументуй свій вибір. Додай 6-8 слів до хмарки.



Як протидіяти утискам за певною ознакою?

- 9 Розглянь інформаційний плакат. Яку інформацію він містить? Яку назву він міг би мати?



- 10** Чи зустрічався / зустрічалася ти з проявами утисків за якимись із ознак, поданих на плакаті (завдання 9)? Якщо так, розкажи про це.



Граматика етики

Утиск — небажана для особи (групи осіб) поведінка, метою або наслідком якої є приниження її (їх) людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи (групи осіб) напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери.

- 11** Подивися відео в цифровому додатку до с. 59. З якими утисками зіткнулася його героїня? Як вона радить поводитися з людиною, не схожою на інших, щоб не образити її? З якими порадами героїні відео ти погоджуєшся, а з якими, можливо, ні? Поясни чому. Що ти порадив би / порадила б у такому випадку?

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- 12** Знайди і прочитай прислів'я. Поясни, як ти розумієш кожне з них.

Народ скаже, як зав'яже



Не міряй на свій аршин. Не роби іншому, що тобі не подобається. Умій сказати, умій і добре робити. Хто людям добра той і собі добре. Горі з гору не зійдеться, чоловік в чужому домі привітливий, а не із чоловіком — примітливий. Бажає, а не буде. Завжди.

Скарбничка етики



Англійський письменник Джон Раскін підкреслював: «У кожному мить нашого щастя нам треба відшукувати не те, що відокремлює нас від інших людей, а те, що є в нас спільного».



Джон Раскін
(1819–1900)

- 13** Розглянь підсумковий плакат до теми «Толерантність». Прочитай назву плаката, поясни, як ти її розумієш.
- ▶ Створи портрет толерантної особистості, спираючись на схему у верхній частині плаката.
 - ▶ Пригадай і розкажи, що тобі відомо про Міжнародний день толерантності. Прокоментуй схему в лівій частині плаката.
 - ▶ Поясни, як ти розумієш слова Григорія Сковороди. Що означають іконки у нижній частині плаката?

УСІ РІЗНІ — УСІ РІВНІ

? ? ? ? ? ? ? ?
толерантна особистість

16 листопада — Міжнародний день толерантності.

дружба допомога

**ВЗАЄМНА
ТЕРПИМІСТЬ**

спілкування

Не все те
неправильне, що
тобі незрозуміле.









Домашня сторінка



14 Виконай одне із завдань:

- ▶ склади сенкан до слова *толерантність*;
- ▶ письмово поділися роздумами на тему «Як стати толерантною особистістю»;
- ▶ напиши есе «Мій друг / моя подруга — толерантна особистість».



15

Прочитай у цифровому додатку до с. 61 оповідання Катерини Бабкіної «Мсьє Жак та квітнева риба». Про що це оповідання? Як виявлялася приязнь учителя до дітей? Чого мсьє Жак навчив їх?



https://vse.ee/Etyka_6-klas



Марія Фоя. Ілюстрація до оповідання
«Мсьє Жак та квітнева риба»

Приязнь. Порозуміння між людьми

Ми народжені, щоб жити спільно,
наше суспільство — звід із каменів, який обрушився б,
якби один не підтримував іншого.

Сенека

- ✓ У чому цінність приязні й порозуміння між людьми?
- ✓ Як виявляти підтримку у взаєминах?
- ✓ Чи потрібна сьогодні жертвність?



У чому цінність приязні й порозуміння між людьми?

- 1 Пригадай оповідання Катерини Бабкіної «Мсьє Жак та квітнева риба», яке ти прочитав / прочитала. Про що це оповідання? Як виявлялася приязнь учителя до дітей? Чого мсьє Жак навчив їх? Зроби висновок про те, у чому цінність приязного ставлення до інших.



Грамматика етики

Приязнь — дружня прихильність до кого-небудь, привітне ставлення до когось.

Порозуміння — взаєморозуміння, взаємодомовленість, узгодженість чиїхось дій, учинків.

- 2 Прочитай і прокоментуй поради «Як досягти взаєморозуміння».

- ✓ Виявляйте приязнь, будьте доброзичливими, тактовними і коректними, усміхайтесь.
- ✓ Поступайтесь одне одному.
- ✓ Будьте уважні одне до одного, допомагайте у скрутних ситуаціях.
- ✓ Частіше спілкуйтеся, діліться думками, розповідайте новини, обговорюйте книги і фільми.

- ✓ Знайдіть спільні справи, час для спілкування: сходіть у кіно, відпочиньте на природі, займіться спортом, візьміть участь у благодійному проєкті.
- ✓ Пам'ятайте про приємні моменти спільної діяльності, забувайте образи.

► Розкажи, як ти досягаєш порозуміння з оточуючими. Які з цих порад є важливими для тебе? Поясни чому.

3 Розкажи, чи доводилося тобі разом із друзями / подругами виконувати навчальний проєкт або завдання, робити якусь спільну справу. Пригадай, що вам допомагало. Чи були якісь перешкоди? Як ви знаходили порозуміння?

4 Розглянь і проаналізуй кластер. Дай йому назву. Аргументуй своє рішення.



Скарбничка етики



Один із найбільш могутніх, розумних та заможних царів давньої держави Ізраїль, цар Соломон, зазначав: *«Хто хоче приятелів мати, мусить і сам приятним бути; друг буває за брата прихильніший».*



(965–932 рр. до н. е.)



Як виявляти підтримку у взаєминах?

5 Прочитай історію «Разом». Що трапилося із Сандрі?

Новобранці мушили бігати щоденно. Розпочинали службу в спеціальному військовому антитерористичному корпусі, тому звикли до навантажень, що постійно збільшувались.

Цього разу бігли у повному військовому спорядженні. Наказ звучав, як завжди: «Вирушайте разом, біжіть разом, працюйте як одна команда і повертайтеся разом. Якщо всім вам не вдасться повернутися, не повертайтеся взагалі!»

Безкінечна дорога, біль, спрага, повне фізичне виснаження призвели до того, що в шерензі бігунів діялося щось таке, що викликало неспокій. У п'ятому ряду, в центрі колони, один юнак не встигав. Ноги ще рухались, але швидкості, з якою бігла група, він не витримував. Це був Сандрі — худий хлопчина з рудим волоссям. Хлопцеві стало важко, він почав відставати.

Новобранець, який біг праворуч, не втрачаючи темпу, наблизився й узяв у Сандрі важкий карабін. Хлопцеві на якийсь час наче додалося сил, але невдовзі він ледь ворушив ногами. Тоді новобранець, який біг зліва, не зупиняючись, узяв його каску. Сандрі знову міг бігти. Черевики важко в одному ритмі гупали об землю.

Сандрі почувався дуже кепсько, ледь тримаючись на ногах, він спотикався, та все ж намагався бігти. Два вояки, що бігли позаду, схопили наплічник — кожен за один ремінець. Сандрі зібрав останні сили, і рота продовжувала біг — аж до заходу сонця.

За Бруно Ферреро

- ▶ Як товариші підтримали Сандрі? Як ти думаєш, чому вони його підтримали?
- ▶ Чи потрапляв / потрапляла ти у схожі ситуації? Розкажи про це.



Граматика етики

Біблія вчить: *«Двом ліпше, ніж одному, вони бо мають ліпшу користь зі своєї праці. Бо як упадуть, один одного підніме. Горе ж одному, як упаде, й нема нікого, щоб його підвести... Наскочить на одного хтось, удвох проти нього стануть; троїста нитка не так хутко рветься».*

6 Розглянь малюнки. Яка тема їх об'єднує?



- 😊😊 Опиши ситуації, зображені на малюнках. До однієї з ситуацій складіть діалог, у якому герої проявлятимуть підтримку у взаєминах. Розіграйте діалог у класі.

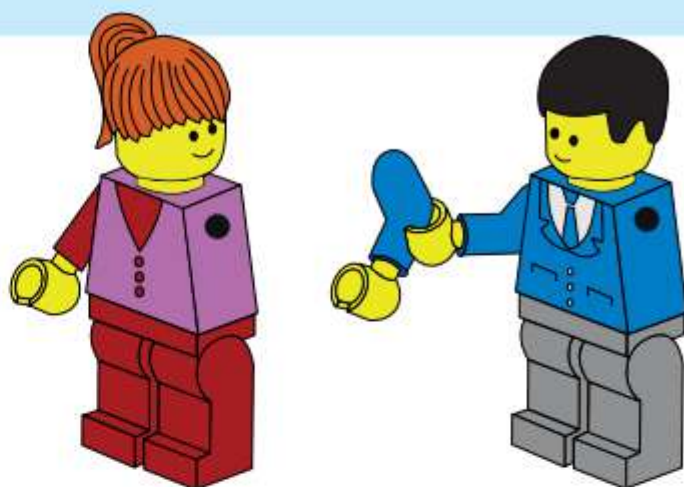
- 7** 😊😊 Обговоріть питання «Взаємини у нашому класі». Чи є у вашому класі дружні стосунки, взаємодопомога, відвертість у спілкуванні, гумор, взаєморозуміння, почуття підтримки, взаємоповага, довіра, згуртованість, щирість, привітність, гарне ставлення до співрозмовників, увічливість?

- Напиши рекомендації, як досягти порозуміння у стосунках із однокласниками та однокласницями, як виявляти приязнь і підтримку.



Чи потрібна сьогодні жертвність?

- 8** Роглянь малюнок. Що на ньому зображено? Зроби висновок, що таке жертвність. Перевір себе, звернувшись до рубрики «Грамматика етики».



Грамматика етики



Жертвність — здатність людини віддавати щось, що необхідне їй самій, для блага іншої людини або для якоїсь справи.

Цікава наука

- 9** Прочитай подану інформацію. Що нового ти дізнався / дізналася про жертвність?

Жертвність часто асоціюють із винятковими подвигами, стражданнями, коли хтось віддає власне життя задля блага інших. Однак жертвність — це не тільки героїчна поведінка в екстремальних обставинах. Вона необхідна і у щоденному житті. Жертвність — це свідомий і добровільний вибір особистості, продиктований її моральними цінностями. Жертвність здатна збагачувати і надихати; вона може проявлятися у родинних стосунках, у дружбі, у товаришуванні — скрізь, де людина щира і самовіддана.

- ▶ Наведи приклади жертвності у щоденному житті.
- ▶ Чи потрібна сьогодні жертвність? Поясни чому.

- 10** Пригадай казку Г. К. Андерсена «Снігова королева». Прочитай фрагменти з неї на с. 67. Чи проявляють герої / героїні казки жертвність? Аргументуй свою думку.

1. Було дуже рано. Вона (Герда) поцілувала бабусю, яка ще спала, взяла червоні черевички і побігла сама-самісінька за місто, прямо до річки.

— Це правда, що ти взяла мого маленького товариша? Я подарую тобі мої червоні черевички, якщо ти віддаси мені його назад.

2. Другого дня її (Герду) одягли з голови до ніг у оксамит та шовк і пропонували залишитися в палаці і жити з ними, але вона попросила лише маленькі санки з конем і пару чобітків. Дівчинка хотіла знову їхати в далекий світ розшукувати Кая.

Їй дали і чобітки, і муфту, і чудове платтячко, а коли вона попрощалася з усіма, до воріт під'їхала карета з чистого золота.

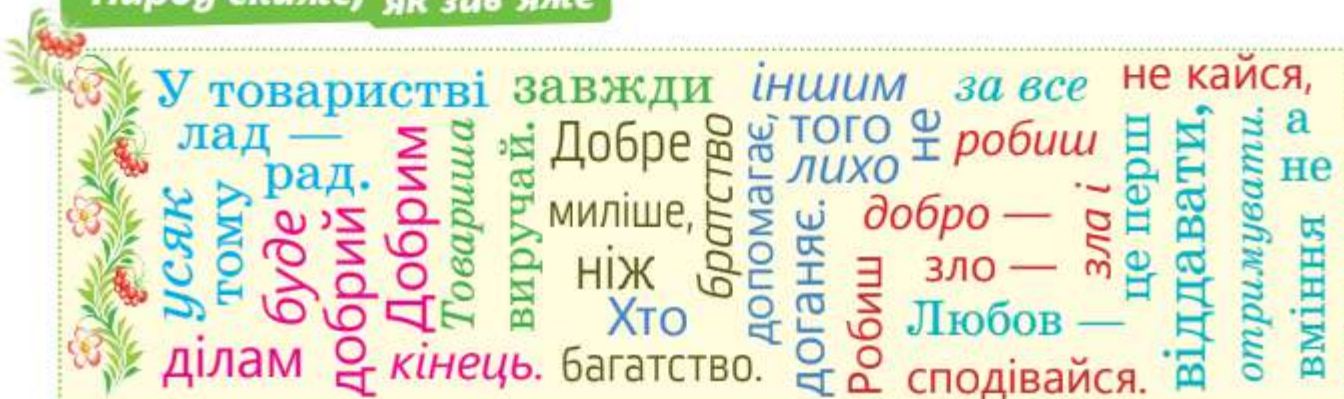
3. ...маленька розбійниця підійшла до північного оленя і сказала:

— Я ще могла б довго розважатися з тобою, бо ти дуже смішний, коли тебе лоскочуть гострим ножом, але нехай уже буде так. Я відв'яжу тебе і випущу на волю. Ти можеш утекти в свою Лапландію, але за це ти мушиш віднести до палацу Снігової Королеви цю дівчинку, там її названий братик. Ти, звичайно, чув, що вона розповідала. Вона говорила досить голосно, а ти завжди підслуховуєш.

Північний олень застрибав від радості. Маленька розбійниця посадила на нього Герду, міцно прив'язала її про всяк випадок і підсунула під неї м'яку подушечку, щоб було зручніше сидіти.

- 11** Знайди і прочитай прислів'я. Об'єднай їх у групи за мікротемами. Поясни свій вибір.

Народ скаже, як зав'яже



12 Розглянь підсумковий плакат до теми «Приязнь. Порозуміння між людьми». Як ти розумієш слова, які стали назвою плаката? Кому вони належать?

- ▶ Поясни слова Соломона. Чи перегукуються вони з золотим правилом моралі? Аргументуй свою думку.
- ▶ Тлумачення яких понять написано на стікерах? Наведи приклади їх прояву у своєму житті.
- ▶ Як ти думаєш, що символізує гімнастична піраміда?
- ▶ Склади кластер до поняття *жертвність*. Наведи приклади прояву жертвності.

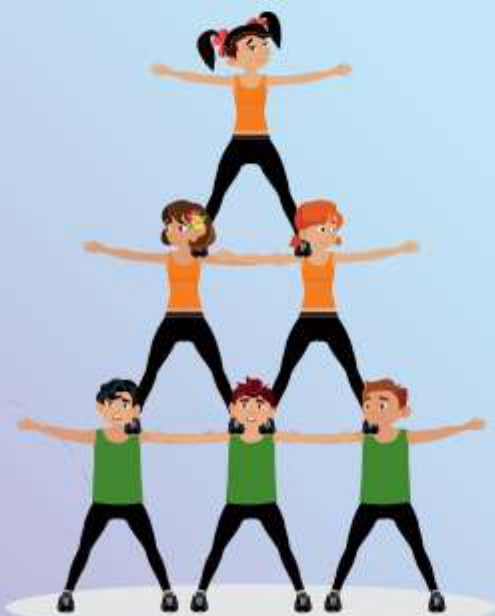
МИ НАРОДЖЕНІ, ЩОБ ЖИТИ СПІЛЬНО...

Хто хоче приятелів
мати, мусить і сам
приятним бути.



Дружня прихильність
до кого-небудь, привітне
ставлення до когось — ?

Взаєморозуміння,
взаємодомовленість,
узгодженість чиїхось дій,
учинків — ?



Домашня сторінка



13



Складіть повідомлення, які могли б стати постами для однієї із соціальних мереж, на тему «Взаєморозуміння між людьми». У них можете розказати про випадки із власного життя чи життя інших, у яких проявилися порозуміння, співпраця, підтримка у взаєминах, толерантність, протидія утискам, жертвність тощо. При написанні дотримуйтеся поданих правил.

Повідомлення має бути:

- ✓ корисне іншим,
- ✓ невелике за обсягом,
- ✓ цікаве за змістом,
- ✓ проілюстроване малюнком або світлиною.

Усі повідомлення об'єднайте хештегом:
#взаєморозуміння_ОК.



«Перевернутий клас»



14

Подивися в цифровому додатку до с. 69 мультфільм «Брекстон» (реж. Бред Уоррен). Як старший брат підтримував молодшого? Розкажи, як у твоїй родині підтримують одне одного.

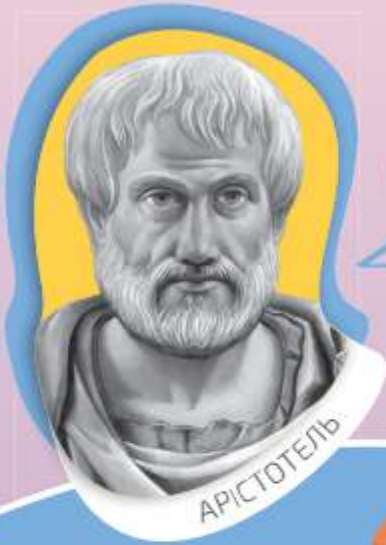
https://vse.ee/Etyka_6-klas



Кадр із мультфільму «Брекстон»

РОЗДІЛ 3

СВІТ ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИН



Людина —
істота суспільна.



СОЦІУМ

Бути людиною —
це відчувати свою
відповідальність.



ВІДПОВІДАЛЬНА
ТА БЕЗПЕЧНА
ПОВЕДІНКА

ПЕРЕКОНАННЯ
АВТОРИТЕТ



КОМАНДНА
РОБОТА



Ми тут. Ми всі. Ми є.
Ми гурт. Єднаймося.
Ми є той ґрунт
Подій майбутніх
вирішальних.



Жити — значить
мати проблеми,
розв'язувати їх —
значить рости
інтелектуально.



РОЗВ'ЯЗАННЯ
КОНФЛІКТІВ



Людина в соціумі

Людина — істота суспільна.
Арістотель

- ✓ Як людина проявляє себе у соціумі?
- ✓ Як проявляється взаємодія у родинному колі?
- ✓ Як пов'язані мої інтереси, інтереси класної та інших спільнот, місцевої громади, країни?



Як людина проявляє себе у соціумі?

- 1 Розглянь малюнок. Опиши, що ти на ньому бачиш. Яку думку виразнюють зображені коліщата?



Граматика етики

Соціум (від лат. «соціо» — з'єднати, поєднати, розпочинати спільну працю) — форма життєдіяльності людей, їхні зв'язки, взаємодії та взаємовідносини, норми і цінності.

Цікава наука

- 2 Прочитай текст. Сформулюй питання, на яке ти знайшов / знайшла відповідь у тексті.

Соціум — це не просто сукупність людей, які мають родинні стосунки або проживають на певній території. Сутність соціуму

виявляється у соціальній взаємодії людей. Кожна людина стає одночасно і «продуктом» соціуму і його «творцем», вступаючи у соціальну взаємодію. Упродовж свого життя кожен / кожна з нас засвоює моделі поведінки, переконання, норми, цінності, які існують у суспільстві. Водночас своїми щоденними діями та взаємодіями, наслідуючи традиції або пропонуючи щось нове, кожна людина долучається до творення соціуму.

3 Розглянь і прокоментуй кластер «Я у соціумі».



- Назви соціальні спільноти, до яких ти входиш. Розкажи, як ти взаємодієш у кожній із цих спільнот.



Як проявляється взаємодія у родинному колі?

- 4** Розглянь репродукцію картини Анрі Матісса «Родинний портрет». Як ти думаєш, хто зображений на картині? Де зображені члени родини? Яку атмосферу передає картина? Який настрій створює?



Анрі Матісс. Родинний портрет (1911)

- ▶ Якби тобі потрібно було створити портрет своєї родини, за якими заняттями ти зобразив би / зобразила б своїх рідних, у якій обстановці, яку атмосферу намагався б / намагалася б передати?
- 5** Пригадай мультфільм «Брекстон», який ти дивився / дивилася вдома. Як старший брат підтримував молодшого? Розкажи, як у твоїй родині підтримують одне одного.
- 6** Прочитай уривок із повісті «Кораліна». Розкажи, як проявляється взаємодія Кораліни з батьками.

Мати наказувала їй повертатися в дім на підобідок і на обід, а ще Кораліна мусила тепло вдягатися, бо літо видалося вель-

ми холодне того року. Але хай там що, юна дослідниця щодень ішла на свої розвідки, аж поки одного дня задощило, і довелося їй засісти взаперті.

— І що мені робити? — запитала Кораліна.

— Почитай книжку, — порадила мама. — Відео подивися. Побався зі своїми іграшками...

— Ні, — мовила Кораліна. — Нічого цього мені не хочеться. Я хочу досліджувати — і край.

— Мені воно й байдуже, чим би дитя не бавилося, — відповіла на те Коралініна мама. — Аби тільки в халепу не вскочило.

Кораліна передивилася всі свої відео. Іграшки їй давно набридли, а всі свої книжки вона давно вже поперечитувала. Увімкнула телевизор. Поскакала з каналу на канал, але там не було нічогісінько — крім балачок...

Час, отже, провідати тата.

Коралінин тато був удома. Батьки її працювали, щось там творили на своїх комп'ютерах, а це означало, що їм можна було хтозна скільки часу просиджувати вдома. Кожен мав свій окремий кабінет.

— Привіт, Кораліно! — не обертаючись, привітався тато.

— Ммм, цей дощ... — промимрила Кораліна.

— Атож, — підтакнув тато. — Відривай — як із відра!

— Та ні, — заперечила Кораліна. — Це просто дощ. Можна мені піти надвір?

— А що тобі мама каже?

— Каже: «В таку негоду ти нікуди не підеш, Кораліно Джонс!»

— Тоді й я кажу: ні!

— Але ж я хочу продовжити мої дослідження-обстеження.

— То пообстежуй наше помешкання, — запропонував тато. — Глянь сюди: ось ручка, аркуш паперу. Перелічи, скільки у нас дверей, вікон. Задokumentуй усе чорним по білому. І дай мені попрацювати.

За Нілом Гейманом

- ▶ Розкажи, як проявляється взаємодія у твоїй родині.
- ▶ 😊😊 Складіть перелік прикладів взаємоповаги та підтримки у родинному колі.

Скарбничка етики



Український педагог Костянтин Ушинський зазначав: *«Важко виразити словами те особливе світле щось, що народжується в нашій душі, коли ми згадуємо тепло рідного сімейного гнізда. До глибокої залишаються в нас сердечні зв'язки з родиною, з якої ми вийшли».*



Костянтин Ушинський
(1823–1871)



Як пов'язані мої інтереси, інтереси класної та інших спільнот, місцевої громади, країни?

- 7** Розглянь інформаційний плакат. З ким із цих працівників школи ти спілкуєшся частіше? Як ти з ними спілкуєшся? Як пов'язані твої інтереси й інтереси інших членів шкільної спільноти?




Скарбничка етики



Давньогрецький філософ і математик Піфагор стверджував: *«Живи з людьми так, щоб твої друзі не стали недругами, а недруги стали друзями».*



Піфагор
(570–490 рр. до н. е.)

- 8  Обговоріть у класі запитання: Як у вашій класній спільноті виявляється взаємоповага та підтримка? Чи хотіли б ви щось змінити у стосунках класної спільноти? Якщо так, то що саме?
- 9 Прочитай поетичні рядки Володимира Сосюри. До чого закликає поет? Як можна «любити Україну»?

Любіть Україну, як сонце любіть!
Як вітер, і трави, і води!
В годину щасливу і радості мить,
Любіть у годину негоди.

- Розкажи, як виявилися спільні інтереси українців «у годину негоди».

- 10 Розглянь листівку. Як ти розумієш напис на ній?



- Напиши есе на тему: «Як пов'язані мої інтереси й інтереси України?».

- 11 Знайди і прочитай прислів'я. Об'єднай їх за темами у дві групи. Яке з прислів'їв увійшло в обидві групи? Поясни чому.

Народ скаже, як зав'яже



12 Розглянь підсумковий плакат до теми «Людина в соціумі». Поясни, як ти розумієш його назву.

- ▶ Спираючись на зображення у верхній частині плаката, поясни, що таке *соціум*.
- ▶ Розглянь малюнок і розшифруй прислів'я у центральній частині плаката. Яке відкриття зробили діти?
- ▶ Прочитай у нижній частині плаката поетичні рядки Володимира Сосюри. Поясни, що значить любити Україну «всім серцем своїм і всіми своїми ділами».

ЛЮДИНА – ІСТОТА СУСПІЛЬНА

ДЛЯ НАРОДУ ЖИТИ

ДЛЯ СІМ'Ї ЖИТИ

ДЛЯ СЕБЕ ЖИТИ

Любіть Україну всім серцем своїм
і всіми своїми ділами.
Володимир Сосюра

Домашня сторінка



- 13** Виконай одне із завдань на вибір:
- ▶ склади хмарку слів на тему «Соціум»;
 - ▶ напиши сенкан на одну з тем: «Родина», «Клас», «Школа», «Україна».



«Перевернутий клас»



- 14** Послухай у цифровому додатку до с. 78 разом із рідними та друзями урок від Фагота (лідера українського музичного гурту ТНМК — «Танок на майдані Конго») та Івана Шепелєва (співробітника ДСНС — Державної служби надзвичайних ситуацій) про безпеку на природі.

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- ▶ Обміняйтеся думками з приводу побаченого і почутого. Зробіть висновок про важливість дотримання правил безпечної поведінки на природі.

ВІДПОВІДАЛЬНА І БЕЗПЕЧНА ПОВЕДІНКА

Бути людиною — це відчувати свою відповідальність.

Антуан де Сент-Екзюпері

- ✓ Яку поведінку вважають відповідальною і безпечною?
- ✓ Як можна впливати на поведінку людини?
- ✓ Як протидіяти негативним та небезпечним впливам?



Яку поведінку вважають відповідальною і безпечною?

- 1 Прочитай інформаційне повідомлення, розміщене на одному з новинних ресурсів. Вислови своє ставлення до події.

На Київщині в Бучанському районі 15 листопада 2022 року діти під час повітряної тривоги знайшли біля школи уламок збитої ракети. Вони принесли його до навчального закладу, щоб показати друзям.

- Які правила відповідальної і безпечної поведінки порушили діти?



Граматика етики

Відповідальна поведінка — здатність людини усвідомлювати свої дії та вчинки, розуміти їх наслідки.

Безпечна поведінка — це вчинки, які характеризують ставлення людини до власної безпеки, життя і здоров'я та до безпеки, життя і здоров'я оточуючих.

- 2 Об'єднайтесь у три групи. Пригадайте правила безпечної поведінки і складіть алгоритм дій під час повітряної тривоги: у школі (перша група); 2) удома (друга група); 3) на вулиці (третя група).
- Презентуйте і обговоріть складені алгоритми у класі.

3 Пригадай правила безпечної поведінки на природі, про які ти дізнався / дізналася з уроку Фагота та Івана Шепелєва: 1) Як скласти маршрут? 2) Де можна зробити зупинку? 3) Як розпізнати небезпечну дорогу? 4) Які природні об'єкти зараз небезпечні? 5) Що робити, якщо інша людина підірвалася?

4 Подивися в цифровому додатку до с. 80 відеокліп гурту ТНМК («Танок на майдані Конго») «Дивись, куди йдеш!» (музика: Олег Михайлюта (Фагот), текст: Олександр Сидоренко (Фоззі), ідея та виконання кліпу: Олександр Корешков).

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- ▶ Чи сподобався тобі відеокліп? Що найбільше вразило: музика, текст, візуальний ряд?
- ▶ Поясни чому. Чи була у відеокліпі нова для тебе інформація?



Кадри з відеокліпу «Дивись, куди йдеш» гурту ТНМК

- ▶ Розглянь кадри з відеокліпу. Яку інформацію вони увиразнюють? Поясни її важливість.

Скарбничка етики



Фагот, лідер українського музичного гурту ТНМК, ведучий навчального курсу «Дивись під ноги! Дивись, куди йдеш!», закликає дотримуватися трьох найголовніших правил, які врятовують твоє життя і життя оточуючих людей у разі виявлення вибухонебезпечних предметів: «*Не підходь! Не чіпай! Телефонуй 101!*»



*Олег Михайлюта (Фагот)
(Нар. 1974 р.)*



Як можна впливати на поведінку людини?

- 5** 😊😊 Обговоріть питання: *Чи вплинуть на мою поведінку в небезпечній ситуації урок від Фагота та Івана Шепелева, відеокліп гурту ТНМК, заклик Фагота з рубрики «Скарбничка етики»?* Поясніть чому.



Граматика етики

Існують такі способи впливу на людину: **авторитет, переконання, примус.**

Авторитет — загальновизнане значення, вплив, поважність (особи, організації, колективу тощо).

Переконання — спрямований вплив на людину за допомогою аргументів.

Примус — непрямий, прикрий, опосередкований тиск.

- 6** Визнач, який різновид впливу (авторитет, переконання, примус) ти відчув / відчула, слухаючи урок від Фагота та Івана Шепелева, дивлячись відеокліп гурту ТНМК, читаючи заклик Фагота в рубриці «Скарбничка етики». Аргументуй свою думку.
- 7** Розкажи, кого ти вважаєш авторитетом у родині, у школі, серед однолітків. Поясни чому. Як їхня думка впливає на твої рішення і поведінку?
- 8** Прочитай фрагмент із повісті Ольги Купріян «Панна» в еміграції». Який різновид впливу описано у тексті? Обґрунтуй свою думку.

Як же це несправедливо! Знову мене ніхто не питає, як би Я хотіла. І так тупо ЗАВЖДИ з мамою. Спершу ти малявка, а тоді — гоп! — і раптом ти ДОРΟΣЛА. Але «доросла» не значить, що можеш вирішувати, як собі хочеш.



Не, доросла — це значить, що ти МУСИШ глядіти малого. Бо ти — старша, і хто, як не ти?! (Мозок мимоволі продовжує рядок із пісні: «...спалить мости».)

А як же, власне, я? Ну!

Як же МОЇ плани?

Я не збиралася нікуди їхати... Тим паче в ролі няньки для малого! Та я б краще сиділа цілими днями в підвалі, та я б краще бабусю гляділа, а не оце все. Та я б... коротше, будь-який розклад кращий, ніж той, що мені нав'язала мама: поїхати не-знаю-куди з молодшим братом, із чужою тіткою. Окей, не зовсім чужою. З мамою Софії, але це все одно не те саме, що рідна мама.

- ▶ З якими різновидами впливу доводилося стикатися тобі? Наведи приклади.



Як протидіяти негативним та небезпечним впливам?

- 9 Прочитай фрагмент із повісті «Пригоди Тома Соєра». Про що в ньому йдеться?

Після смачного обіду з яєць і риби Том сказав, що тепер йому хочеться навчитися курити. Джо підхопив цю думку і оголосив, що він також хотів би спробувати. Гек зробив люльки і набив їх тютюном.

Вони розтяглися на землі, спираючись на лікті, і почали обережно втягувати в себе дим. Дим мав неприємний смак, і їх трохи нудило, але Том сказав:

— Та це зовсім легко! Коли б я знав це раніш, я б давно вже навчився.

— І я теж,— сказав Джо.— Це ж дурниця!

— Скільки разів я, бувало, дивився, як люди курять, і думав: «От коли б мені навчитися!» Але я ніколи не думав, що зможу,— сказав Том.

— Мені здається, я міг би палити таку люльку цілий день,— сказав Джо.— Мене зовсім не нудить.

— І мене теж! — сказав Том.— Я міг би курити цілий день, але б'юсь у заклад, що Джеф Течер не міг би.

Розмова тривала, але незабаром вона почала трохи в'янути й уриватися. Паузи ставали довшими. Хлопці спльовували дедалі частіше. Том і Джо зблідли, і вигляд у них був жалюгідний. У Джо випала люлька з ослаблих пальців, у Тома теж. Джо ледве вимовив:

— Я загубив мого ножика... Піду пошукаю...

Том сказав уривчастим голосом:

— Я допоможу тобі.

Гекові набридло чекати, і він пішов шукати товаришів. Він знайшов їх у лісі, далеко один від одного; обидва були бліді і спали міцним сном. Щось підказало йому, що тепер їм полегшало...


За вечерею обидва смиренно мовчали; а коли Гек після вечері, набивши собі люльку, хотів набити люльки їм, вони в один голос сказали: не треба, у них сьогодні негаразд зі шлунком — мабуть за обідом з'їли чогось несвіжого.

За Марком Твенем



*Норман Роквелл.
Ілюстрація до повісті
«Пригоди Тома Соєра»*

- ▶ Проаналізуй ситуацію, описану у фрагменті. Хто з хлопців уже вмів курити? Як ти думаєш, чому Томові захотілося навчитися курити? Чому Джо підтримав бажання Тома?
- ▶ До яких наслідків призвело куріння Тома і Джо?
- ▶ Як Гек впливав на хлопців?
- ▶ Як Тому і Джо вдалося протидіяти впливу Гека? Чи зрозуміли Том і Джо, що куріння негативно впливає на стан людини?

10  Обговоріть у класі питання: *Хто і що впливає на наші рішення і поведінку?*

11 Пригадай і розкажи, коли ти під впливом однолітків зробив / зробила щось добре, а коли — щось таке, про що потім довелося шкодувати. Чому ти зробив / зробила те, про що потім шкодував / шкодувала? Як би ти вчинив / вчинила, опинившись у такій ситуації ще раз?

- 12** Розглянь і прокоментуй інформаційний плакат. Чи погоджуєшся ти, що перед тим, як прийняти якусь пропозицію від однолітків чи дорослих, необхідно проаналізувати й оцінити її з погляду моральності та безпеки?

ЯК ПРОТИДІЯТИ НЕГАТИВНОМУ ТА НЕБЕЗПЕЧНОМУ ВПЛИВУ



- 13** Знайди і прочитай прислів'я. Об'єднай їх за тематичними групами. Обґрунтуй свій вибір.

Народ скаже, як зав'яже

З вогнем із вітром в попіл, спалить. — того й
 не жартуй, не дружи. Довго б не вір, якби кішка не пташечка. Не питай спіймала. бувало. Не кидай бо й сама а питай бо і село Людей Лихий у добрі З ким не слухати Доброго поведешся, наберешся.
 воді співала, старого, не жити, згорить, псує.

14 Розглянь підсумковий плакат до теми «Відповідальна і безпечна поведінка».

- ▶ Прочитай і прокоментуй написи у верхній частині плаката.
- ▶ Розглянь кластер у центральній частині плаката. Назви та схарактеризуй способи впливу на людину. Який із них, на твою думку, є найбільш ефективним? Поясни чому.
- ▶ Прочитай і прокоментуй малюнок і написи у нижній частині плаката. На яке питання ти маєш дати відповідь, перш ніж зробити вибір? Прочитай назву плаката, поясни її пряме й переносне значення.

ДИВИСЬ, КУДИ ЙДЕШ!

НЕ ПІДХОДЬ!

НЕ ЧІПАЙ!

НАБИРАЙ 101!

СПОСОБИ ВПЛИВУ НА ЛЮДИНУ

ЗУПИНИСЬ!

ПОМІРКУЙ!

ЗРОБИ ВИБІР!

Домашня сторінка

- 15** Склади хмарку слів до поняття «поведінка людини». Прокоментуй включення до неї кожного слова чи словосполучення.



- 16** Прочитай разом із рідними й близькими фрагмент повісті Ольги Купріян «Панна в еміграції» (див. цифровий додатк до с. 86). Обговоріть, які емоції переживають героїні повісті. Чи контролюють вони їх? Чи впливають емоції героїнь на їхні взаємини?



https://vse.ee/Etyka_6-klas



СЕКРЕТИ УСПІХУ ГРУПОВОЇ І КОМАНДНОЇ РОБОТИ

Ми тут. Ми всі. Ми є.
Ми гурт. Єднаймося.
Ми є той ґрунт
Подій майбутніх вирішальних.

Микола Вінграновський

- ✓ Як думки, емоції та поведінка впливають на взаємини людей?
- ✓ У чому цінність групової і командної роботи?
- ✓ Що робить команду успішною?



Як думки, емоції та поведінка впливають на взаємини людей?

- 1 Пригадай фрагмент повісті Ольги Купріян «Панна» в еміграції», який ти прочитав / прочитала вдома. Які емоції переживають героїні повісті? Чим викликані ці емоції? Чи контролюють їх героїні? Як емоції впливають на їхню поведінку? Чи впливають емоції і поведінка героїнь на їхні взаємини?
- Чи потрапляв / потрапляла ти в ситуації, коли тобі не вдавалося впоратися з власними емоціями? Як це відобразилося на твоїй поведінці і вплинуло на взаємини з людьми? Пригадай і розкажи про це.
- 2 Прочитай текст. Пригадай, що таке емоції. Розкажи, чи завдавали тобі емоції клопоту. Як розуміти власні емоції?

Радість, смуток, подив, страх, любов... Погодьтеся, наше повсякденне життя неможливо уявити без емоцій: завдяки їм ми долаємо всілякі труднощі, а також налагоджуємо стосунки з навколишнім світом і з самими собою. Однак вони здатні завдавати й чимало клопоту, якщо вибухають у недоречних обставинах, проявляються занадто інтенсивно або ж тривають задовго. Ось чому дуже важливо ще змалку розвивати свій емоційний інтелект, тобто вчитися розуміти власні емоції. Як?

3 Розглянь репродукцію картини сучасної канадської художниці Ханни Лори Келер.

- ▶ Як ти думаєш, які емоції переживають дівчата, про що вони думають? Як думки та емоції дівчат впливають на їхні дії?



- ▶ Чи займаєшся ти якимось із командних видів спорту? Якщо так, то розкажи, як думки, емоції та поведінка членів команди впливають на їхню взаємодію.



У чому цінність групової і командної роботи?

4 Прочитай текст. Який секрет побудови ідеальної команди відкрили дослідники Google?

У 2012 році компанія Google запустила проєкт «Арістотель», мета якого — знайти рецепт побудови ідеальної команди. На подив дослідників, секрет полягав не лише в підборі кращих фахівців, а й у наявності в учасників і учасниць команди відчуття психологічної безпеки. Кожен співробітник і кожна співробітниця повинні вірити в те, що команда — абсолютно безпечне місце для міжособистісного спілкування. Тут має бути комфортно говорити про те, що тебе турбує, обговорювати всілякі ідеї і черпати натхнення одне в одного.

- ▶ Як ти думаєш, чому проєкт, мета якого — знайти рецепт побудови ідеальної команди, назвали «Арістотель»? Знайди на сторінках підручника висловлювання Арістотеля і підтвердь свою думку.




Граматика етики

Командна робота — діяльність групи людей, яка зосереджена на вирішенні конкретної задачі.

Цікава наука

- 5** Прочитай текст. Що нового ти дізнався / дізналася про цінність командної роботи?

Команда робота сприяє ефективності окремих членів команди. По-перше, люди, які працюють разом, більш рішучі і готові до співпраці з іншими. По-друге, людина, працюючи в команді, стає більш відкритою і терпимою до інших. По-третє, співпрацюючи з іншими, людина розвиває свій емоційний інтелект, вона проявляє емпатію і повагу до своїх колег, уміє уважно слухати і прислухатися.

- 6**  Об'єднайтеся у дві групи (перша — 5–6 учнів та учениць, друга — усі інші) і виконайте вправу «Акваріум». Працюйте за таким алгоритмом:

- ▶ Завдання для першої групи — розробіть «П'ять секретів успішної командної роботи». Завдання для другої групи — уважно спостерігайте за виконанням завдання першою групою і зробіть висновки: *Чи виявили учні та учениці рішучість і готовність до співпраці? Як саме? Чи були учасники та учасниці команди відкритими і терпимими? Як вони проявляли емпатію і повагу, чи уважно слухали одне одного?*
- ▶ Перша група представляє результати виконання завдання.
- ▶ Друга група обговорює роботу першої та її результат за наведеними запитаннями.



Скарбничка етики



Давньоримський імператор і філософ Марк Аврелій стверджував: *«Люди народжені для того, щоб допомагати одне одному, як рука руці, нога нозі і верхня щелепа — нижній».*



Марк Аврелій
(161–180)



Що робить команду успішною?

- 7** Розглянь малюнки. Як ти розумієш їх зміст? Пригадай успішний досвід роботи в команді. Що привело вас до успіху? Чи траплялися в тебе невдачі в командній роботі? Поміркуй, чому так сталося.



- 8** Прочитай і прокоментуй характеристики успішного командного гравця.

Успішний командний гравець — той, хто:

- ✓ швидко адаптується до колективу та легко пристосовується до загального ритму;
- ✓ завжди залишається об'єктивним, конструктивним, неконфліктним;
- ✓ вміє слухати інших, бути гнучким, грамотно переконувати членів команди;
- ✓ не боїться критикувати, може визнати свою неправоту;

- ✓ створює атмосферу поваги, взаємодопомоги, надихає членів команди;
 - ✓ допомагає іншим і вміє приймати допомогу;
 - ✓ управляє своїми емоціями.
- Подумай, які з цих характеристик притаманні тобі. Чи вважаєш ти себе успішним командним гравцем. Аргументуй свою думку.
- 9** Розглянь і прокоментуй кластер «Командна робота».

КОМАНДНА РОБОТА

спільна робота групи людей, кожен член якої взаємодоповнює іншого

усвідомлення кожним / кожною мети роботи команди

закріплення за учасником / учасницею завдання, за виконання якого він / вона несе відповідальність

відвертість і чесність кожного / кожною, готовність вирішувати конфлікти ще на етапі їх зародження

спільна діяльність, результат якої перевищує результат роботи окремих людей

- 10** Подивися в цифровому додатку до с. 92 два відео про командну роботу. Які особливості роботи в команді вони увиразнюють? Яке з цих відео тобі сподобалося найбільше? Поясни чому. Добери до кожного відео яскраву і влучну назву, яка могла б стати його слоганом.

https://vse.ee/Etyka_6-klas



Скарбничка етики



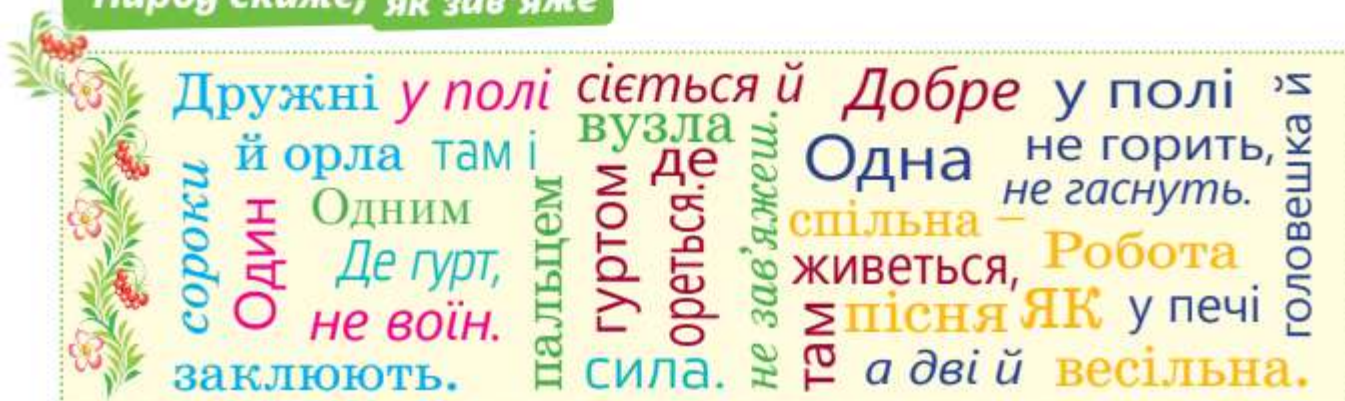
Американський футболіст і тренер Вінс Ломбарді зазначав: «*Особиста відданість груповому зусиллю, спільній меті — саме завдяки цьому працює команда, працює компанія, працює суспільство, працює цивілізація*».



Вінс Ломбарді
(1913–1970)

- 11** Знайди і прочитай прислів'я. Вибери прислів'я, яке, на твою думку, перегукується з епіграфом до теми. Обґрунтуй свій вибір.

Народ скаже, як зав'яже



12 Розглянь підсумковий плакат до теми «Секрети успіху групової і командної роботи». Як ти розумієш його назву? Прочитай продовження цієї фрази в епіграфі до теми. Поясни епіграф.

- ▶ Розглянь схему у правій частині плаката і дай відповідь на питання: *Як думки, емоції та поведінка впливають на взаємини людей?*
- ▶ Прочитай початок вислову Марка Аврелія, продовж його. Поясни, як ти розумієш ці слова.
- ▶ Яке поняття уособлює зображення пазлів у нижній частині плаката? Схарактеризуй його.

МИ ГУРТ. ЄДНАЙМОСЯ

Люди народжені для того, щоб допомагати одне одному...

поведінка

думки

емоції

?

?

?

?



- 13** Спираючись на свій досвід і на вивчене на уроках, склади два переліки: 1) чинники успішної командної роботи; 2) причини, що заважають якійсь роботі команди.



- 14** Подивися в цифровому додатку до с. 94 мультфільм «Міст» (реж. Тінг Чіан Тей, 2010). Визнач його основну думку.

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- Які казки Михайла Коцюбинського нагадав тобі цей мультфільм? Які способи вирішення конфлікту пропонує?



Кадри з мультфільму «Міст»

КОНФЛІКТИ У ЖИТТІ ЛЮДЕЙ

ЖИТИ — ЗНАЧИТЬ МАТИ ПРОБЛЕМИ,
РОЗВ'ЯЗУВАТИ ЇХ — ЗНАЧИТЬ РОСТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО.

Джой Пол Гілфорд

- ✓ Яку роль відіграють конфлікти у житті людей?
- ✓ Як розпізнати конфлікт і обрати стратегію поведінки в ньому?
- ✓ Які розрізняють ефективні способи розв'язання конфліктів?



Яку роль відіграють конфлікти у житті людей?

- 1 Розглянь і прочитай комікс. Чому виник конфлікт між дівчатами?



- Чи потрапляв / потрапляла ти в подібну ситуацію? Якщо так, то розкажи, що було причиною конфлікту та як його вдалося розв'язати.



Граматика етики

Конфлікт — зіткнення протилежних інтересів, думок, поглядів; серйозні розбіжності; гостра суперечка.

- 2** Прочитай текст. Чи погоджуєшся ти з тим, що конфлікти — неодмінна частина життя кожного з нас? Аргументуй свою думку.

Часто вважають, що здоровий колектив обходиться без конфліктів. Але це хибна думка, адже колектив без конфліктів — це група людей, між якими нічого не відбувається. Насправді конфлікти є неодмінною частиною життя кожного з нас. У його основі лежать певні інтереси й потреби. Конфлікт — це сприйняття несумісності інтересів.

Сльози та бійка — зовсім не обов'язкові його наслідки. Наслідком конфлікту може бути порозуміння, прийняття важливого рішення, розвиток, нові ідеї. Конфлікти лякають тих людей, які не вміють їх вирішувати, використовувати як можливість.

Конфліктів не потрібно боятися. Їх треба вчитися розв'язувати, залучаючи у процес обговорення всіх учасників / учасниць конфліктної ситуації.

За матеріалами сайту osvitoria.media

- Наведи приклади конфліктів, учасником / учасницею або свідком / свідкою яких тобі довелося бути. Пригадай, що було їх причиною та які вони мали наслідки. Чи були серед конфліктів такі, результатом яких стало порозуміння або прийняття важливого рішення? Якщо так, розкажи.



Скарбничка етики

Американський психолог Чарльз Ліксон стверджував: «Конфлікти — це норма життя. Якщо у вашому житті немає конфліктів, перевірте, чи є у вас пульс».



Як розпізнати конфлікт і обрати стратегію поведінки в ньому?

3 Розглянь і прокоментуй кластер «Ознаки конфліктів».



- ▶ Дай відповідь на запитання: *Як розпізнати конфлікт?*
- ▶ Поміркуй, які з перелічених вище ознак можуть бути причинами конфлікту.

4 Прочитай фрагмент із китайської народної казки «Пензлик Маляна». Чи можна стверджувати, що між хлопчиком і поміщиком виник конфлікт? Аргументуй свою думку.

Від радощів хлопець аж прокинувся. Що за диво! У руці він справді тримав пензлика. Схопився Малян й одразу заходився малювати птаха. Та щойно закінчив він роботу, як птах змахнув крилами і полетів.

Відтоді Малян цілісінькі дні просиджував удома й малював бідним селянам всілякий реманент¹: у кого плуга немає — тому плуга, кому моти́ка потрібна — тому мотику.

¹ *Реманент* — предмети, необхідні для якої-небудь галузі діяльності; інвентар.

Незабаром чутка про ці Малянові витівки докотилася й до місцевого поміщика. Той звелів своїм служникам схопити хлопця й привести до маєтку, щоб Малян малював лише для нього одного.

Вислухавши зухвалі вимоги поміщика, Малян відповів, що він не буде малювати. І хоч як на нього кричали, хоч чим погрожували, та він не відступав від свого. Розгніваний поміщик наказав відвести хлопця до стайні й замкнути там. Нехай померзне ночами, поголодує, може, тоді слухнянішим стане.

5 Прочитай текст. Як ти думаєш, чому науковці порівнюють поведінку людини в конфлікті з поведінкою тварин?

Науковці виділяють п'ять стратегій поведінки в конфлікті: *конкуренція, ухилення, компроміс, залагодження, співпраця*. Поведінку людини в конфлікті порівнюють із поведінкою тварин.

«Акула» (конкуренція) — силова стратегія. Спроба відстояти свою позицію за будь-яку ціну. «Акули» вважають, що конфлікти розв'язуються лише перемогою однієї зі сторін.

«Черепаша» (ухилення) — стратегія ховання під панцир. «Черепашки» відмовляються вступати в діалог, заперечують серйозність і гостроту конфлікту, зволікають із прийняттям рішень.

«Лисиця» (компроміс) — стратегія поступки. Пошук такого рішення, яке задовольнило б конфліктуючі сторони. «Лисицям» однаково важливі як цілі, так і стосунки з іншими.

«Ведмежа» (залагодження) — стратегія згладжування гострих кутів. «Ведмежата» готові відмовитися від своєї мети на користь інших, щоб зберегти гарні стосунки.

«Сова» (співпраця) — стратегія чесною та відкритою поведінки. Це повага до своїх і чужих потреб, готовність до співпраці, прагнення об'єднати зусилля для вирішення проблеми. «Сови» цінують і цілі, і стосунки.

► Яку зі стратегій поведінки в конфлікті зазвичай вибираєш ти? Чому?



Які розрізняють ефективні способи розв'язання конфліктів?

- 6** Пригадай мультфільм «Міст», який ти дивився / дивилася вдома. Які казки Михайла Коцюбинського він тобі нагадав? Які способи розв'язання конфлікту пропонує?
- 7** Розглянь інформаційний плакат (його створено на основі плаката, розміщеного на сайті однієї з українських шкіл). Визнач його тему. Чи слідуєш ти у взаємодії з іншими таким порадам?



- 8** 😊😊 Прочитайте і обговоріть поради.

Поради щодо ефективного розв'язання конфлікту

З'ясуй, що призвело до конфлікту: дії іншої сторони або твоє нерозуміння ситуації. Став правильні й тактовні запитання.

- Відстоюй свою позицію, але не тисни на співрозмовника / співрозмовницю. Тиск не сприяє вирішенню конфлікту. Не вимагай, щоб людина змінилася.
- Стеж за тим, що говориш. Не принижуй опонента / опонентку, не використовуй слів «завжди», «ніколи», розв'язуй основну проблему, говори про конкретні речі.
- Контролюй свої емоції. Не ігноруй їх, але й не дозволяй їм керувати своєю поведінкою.
- Не бійся йти на поступки. Поступка не означає поразку, а дає змогу продовжити діалог.

► Поміркуйте і дайте відповідь на запитання: *Якщо цим порадам буде слідувати лише одна сторона конфлікту, чи вдасться його розв'язати?* Аргументуйте свою думку.

Хвилинка самопізнання

- 9 Пройди тест у цифровому додатку до с. 100 і дізнайся, чи конфліктна ти людина.

https://vse.ee/Etyka_6-klas



- 10 Знайди і прочитай прислів'я. Назви прислів'я, які характеризують поведінку людини у конфлікті. Які стратегії поведінки вони ілюструють?

Народ скаже, як зав'яже




Без **не лайся**, камінь на **вівці** з добрими
Наперед не буде і **І вовки** завжди
спитайся. **наперед** камінь: не втне, **коса** цілі. **розбирай** людьми згоди хоче,
Найшла **наперед** коса не подасться! **той** **Хто** згоди має.
спитайся. **наперед** камінь: не втне, **коса** цілі. **розбирай** людьми згоди хоче,
Найшла **наперед** коса не подасться! **той** **Хто** згоди має.
спитайся. **наперед** камінь: не втне, **коса** цілі. **розбирай** люддьми згоди хоче,
Найшла **наперед** коса не подасться! **той** **Хто** згоди має.

- 11** Розглянь підсумковий плакат до теми «Конфлікти у житті людей». Прочитай, продовж і прокоментуй слова американського психолога Джоя Пола Гілфорда.
- ▶ Назви позитивні та негативні наслідки конфліктів.
 - ▶ Які стратегії поведінки в конфлікті символізують малюнки тварин на плакаті? Схарактеризуй кожен з них.
 - ▶ Допоможи подолати конфлікт персонажам плаката. Зроби з ними п'ять кроків до розв'язання конфлікту.



Домашня сторінка



12  Об'єднайтеся у дві групи і виконайте один із проєктів на вибір:

- 1) створення книжки-есе «Світ без конфліктів: який він?» (обсяг есе до 100 слів);
- 2) створення плаката «Як діяти в конфліктній ситуації».

Представте і захистіть свої роботи в класі.

«Перевернутий клас»



13 Прочитай у цифровому додатку до с. 102 казку Оскара Вайлда «Щасливий принц». Визнач її основну думку. Який із вчинків персонажів казки тебе вразив найбільше?

https://vse.ee/Etyka_6-klas



Дилема Сербест. Ілюстрація до казки «Щасливий принц»

РОЗДІЛ 4

МОРАЛЬНІ ВІДНОСИНИ В СУСПІЛЬСТВІ

СПІВЧУТТЯ

МИЛОСЕРДЯ



Без ядра горіх ніщо,
так само, як і людина
без серця.



ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

Хто ні для кого
не живе, той не живе
й заради себе. Якщо
хочеш жити для себе,
живи для інших.



СЕНЕКА

АЛЬТРУІЗМ



**ДОБРО-
ЧИННІСТЬ**

БЛАГОДІЙНІСТЬ

Не питай, що твоя
країна може зробити для
тебе, запитай, що ти
можеш зробити
для своєї країни.



ДЖОН КЕННЕДІ

Волонтерами
не народжуються —
ними стають за
покликом душі.



ОЛЕНА ЛИТОВЧЕНКО

ВОЛОНТЕРСТВО



ВОЛОНТЕР

МИЛОСЕРДЯ ТА СПІВЧУТТЯ

БЕЗ ЯДРА ГОРІХ НІЩО, ТАК САМО, ЯК І ЛЮДИНА БЕЗ СЕРЦЯ.

Григорій Сковорода

- ✓ У чому сутність співчуття й милосердя?
- ✓ Як виявляти милосердя та співчуття словом і ділом?
- ✓ Яку роль відіграє чуйність у взаєминах людей?



У чому сутність співчуття й милосердя?

- 1 Пригадай казку Оскара Вайлда «Щасливий принц», яку ти прочитав / прочитала вдома. Визнач її основну думку. Який вчинок персонажів казки тебе вразив найбільше? Поясни чому.



Граматика етики

Співчуття — чуйне ставлення до чужого горя, до чужих переживань.

Милосердя — діяльне прагнення допомогти кожному, хто має в цьому потребу.

- 2 Прочитай біблійну притчу про доброго самарянина¹. Вчинок кого з героїв притчі заслуговує на повагу? У чому проявилися його співчуття й милосердя?

Один чоловік ішов із Єрусалима до Єрихона. На нього напали розбійники, які пограбували його, побили і завдали йому великих і тяжких ран, а самі втекли, покинувши нещасного зраненого.

Цією дорогою випадково проходив один священник. Він побачив тяжко побитого, який стікає кров'ю, але не зупинився, не допоміг йому і пішов далі, проминувши недужого.

Проходив повз пораненого й левіт². Але він теж тільки глянув на нещасного, не зупинившись, пішов своєю дорогою,

¹ *Самаряни* — народ, який жив в середній частині Палестини — Самарії. Євреї, жителі Палестини, і самаряни ворогували.

² *Левіт* — священнослужитель у давніх євреїв, прислужник у храмі.

залишивши страждальця мучитися.

Нещасний потерпілий продовжував страждати і мучитися. Але невдовзі цією дорогою йшов якийсь самарянин. Він побачив бідолашного, змученого від побоїв, ран і болю, змилюсердився над ним. Самарянин підійшов до потерпілого, перев'язав його рани. Потім усадив його на свою худобину і привіз до найближчої оселі й допомагав йому зменшити страждання, як тільки міг.



Джакомо Конті.
Притча про доброго самарянина

Наступного дня, від'їжджаючи з цього поселення, самарянин дав одному господареві два динари і попросив опікуватися цим потерпілим. «А як більше витратиш, ніж два динари¹, — мовив самарянин господареві, — то я доплачу тобі, як повернуся зі своєї подорожі».

- ▶ Розглянь репродукцію картини Джакомо Конті «Притча про доброго самарянина». Як художнику вдалося передати поведінку персонажів щодо пораненого?
- 3** Розглянь і прочитай хмарку слів.
- ▶ Назви риси характеру, які, на твою думку, притаманні співчутливим і милосердним людям. Свій вибір аргументуй.



¹ Дина́р — старовинна золота монета в країнах Сходу.

Скарбничка етики



Один із найбільш могутніх та заможних царів давньої держави Ізраїль, цар Соломон, наголошував: *«Милосердя — це щире прагнення допомогти іншим, підтримати матеріально й духовно, грошима й доброю порадою, підтримати в радості та втішити у біді. Найкраще за все таємно, без зайвого галасу, не сповіщаючи інших, що ти такий добрий і хороший».*



(965–932 рр. до н. е.)



Як виявляти милосердя та співчуття словом і ділом?

- 4** Прочитай вірш Лідії Компанієць «Татова порада». Чи погоджуєшся ти з порадою, яку дав батько синові? Поясни свою думку.

Прибіг щодуху син додому,
До тата голосно гука:
— А я провідав у лікарні
Свого товариша-друзька!

То ж правду, тату, я — чутливий
І маю серце золоте?
Замисливсь тато на хвилину
І так сказав йому на те:

— Коли тебе в тяжку годину
Людина виручить з біди,
Про це добро, аж поки віку,
Ти, синку, пам'ятай завжди.

Коли ж людині щиросердно
Ти зробиш сам добро колись,
Про це забудь, аж поки віку,
Мовчи й нікому не хвались.



- 5** Розглянь фотографії. Як люди, зображені на них, виявляють співчуття та милосердя?



- 😊😊 Пригадайте та обговоріть ситуації проявів співчуття й милосердя, учасниками / учасницями або свідками яких ви були.

- 6** Прочитай і прокоментуй поради психологів «Як розвивати в собі співчуття й милосердя».



Як розвивати в собі співчуття й милосердя



- ✓ Проявляй інтерес і уважність до людей.
- ✓ Розвивай емпатію.
- ✓ Допомагай людям у повсякденному житті.
- ✓ Приділяй декілька годин на тиждень тим, хто цього потребує.
- ✓ Учись прощати і допомагай навіть тим, хто тебе колись образив.
- ✓ Допомагай безоплатно і не очікуй винагороди.
- ✓ Бери участь у посильних для тебе благодійних акціях.

- Яким із цих порад ти слідуєш, а якими плануєш керуватися в майбутньому?

Хвилинка самопізнання

7 Розкажи про себе, продовживши одне з висловлювань:

Я співчутлива й милосердна людина, тому що...

Я гадаю, що я недостатньо співчутлива й милосердна людина, тому що...

Для того, щоб стати співчутливою й милосердною людиною, мені потрібно...

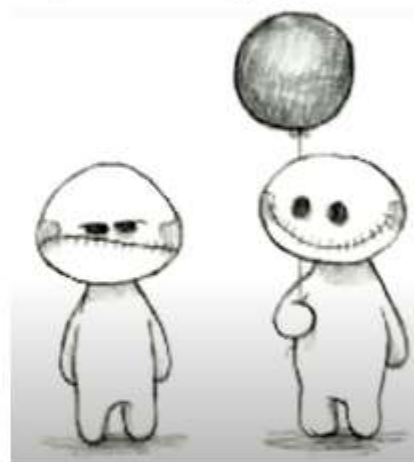


Яку роль відіграє чуйність у взаєминах людей?

8 Подивися в цифровому додатку до с. 108 мультфільм «Гелій» (реж. Т. Кузіват, Польща, 2005). Про що, на твою думку, цей мульт-фільм?

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- Придумай продовження мультфільму, у якому його герої виявляють чуйність. Зроби висновок про роль чуйності у взаєминах людей.



Граматика етики

Чуйність — уважність і сердечне ставлення до людей.

9 Розглянь і прочитай хмарку слів. Назви риси характеру, які притаманні чуйній людині. Прочитай слова, які залишились. Поясни, чому ти їх не вибрав / не вибрала.



10 😊😊 Прочитайте і обговоріть твердження своїх однолітків. Які з них, на вашу думку, належать чуйній людині? Поясніть чому.

1. Я засмучуюсь, коли бачу страждання тварин.
2. Мені неприємно, коли люди не стримуються і відкрито проявляють свої почуття.
3. Коли хто-небудь поруч зі мною нервує, я теж починаю нервувати.
4. Я вважаю, що нерозумно плакати від щастя.
5. Я приймаю близько до серця проблеми моїх друзів.
6. Я не засмучуюсь, коли мої друзі чинять нерозсудливо.
7. Мені неприємно, якщо люди зітхають і плачуть, коли дивляться кінофільми.
8. Мені дуже подобається спостерігати, як люди приймають подарунки.

Скарбничка етики



Український письменник Яків Баш стверджував: «Мабуть, ніщо так глибоко не западає в душу, як вияв чуйності».



Яків Баш
(1908 – 1986)

11 Знайди і прочитай прислів'я. Назви прислів'я, яке на твою думку, найбільше увиразнює тему «Милосердя та співчуття».

Народ скаже, як зав'яже

Хто любить Роби добрі щедрістю людей. Багатство без
не збідніє добро — без
до кінця. до кінця. міле.
справи, до кінця. Світ не
давця тому і багата. добрих
життя іншим сам будеш Дорожче без
бід. що багата. добра злата душа.
Сила краще, а
все серце
без щедрих і добре,
без щедрих — все розум без
покриває. одно, добре що дерево

12 Розглянь підсумковий плакат до теми «Милосердя та співчуття». Прочитай і прокоментуй слова Григорія Сковороди.

- ▶ Поясни, що означає вираз «добрий самарянин». Як ти думаєш, чому він проілюстрований таким зображенням?
- ▶ Заповни кластер «Як виявляти співчуття та милосердя?». Прочитай зашифроване слово на малюнку в нижній частині плаката. Розкажи, яку роль відіграє почуття, назване зашифрованим словом, у взаєминах людей.

Без ядра горіх ніщо,
так само,
як і людина без серця.

ДОБРИЙ
САМАРЯНИН

ЯК ВИЯВЛЯТИ
СПІВЧУТТЯ
ТА МИЛОСЕРДЯ?

АЧРУОЙДНОІДСАТНЬ

Домашня сторінка



- 13** Склади акрослово до слова *милосердя*. Вибери колір або кольори для акрослова. Поясни свій вибір.



- 14** Прочитай у цифровому додатку до с. 111 «Казку про яян» Емми Андієвської. Поміркуй, у чому виявилось безкорисливе ставлення пастушка до дідуся. Як ти думаєш, чому хлопчина так вчинив?



[https://vse.ee/
Etyka_6-klas](https://vse.ee/Etyka_6-klas)



Ілюстрація Емми Андієвської

Альтруїзм. УВАГА ДО ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

ХТО НІ ДЛЯ КОГО НЕ ЖИВЕ, ТОЙ НЕ ЖИВЕ Й ЗАРАДИ СЕБЕ.
ЯКЩО ХОЧЕШ ЖИТИ ДЛЯ СЕБЕ, ЖИВИ ДЛЯ ІНШИХ.

Сенека

- ✓ У чому сутність альтруїзму?
- ✓ Якими можуть бути прояви й наслідки альтруїзму?
- ✓ Як проявляти увагу до людей з особливими потребами?



У чому сутність альтруїзму?

- 1 Прочитай притчу про троянди. Як ти розумієш її основну думку? Чи погоджуєшся ти з нею? Поясни чому.

Два монахи вирощували троянди. Один милувався красою і насолоджувався запахом своїх троянд, інший зрізав найгарніші квіти і дарував їх людям.

— Що ти робиш? — картав його перший монах. — Як ти можеш позбавляти себе задоволення вдихати запах троянд?

— Троянди найкраще пахнуть у руках того, хто дарує їх іншим, — просто відповів другий монах.

За Бруно Ферреро



Грамматика етики



Альтруїзм — безкорисливе ставлення людини до інших людей, здатність поступатися власними інтересами задля допомоги тим, хто її потребує.

Егоїзм — надмірна зосередженість на собі, самозакоханість, ігнорування інтересів інших людей; протилежність альтруїзму.

- 2 Розглянь і прокоментуй плакат. Що нового ти дізнався / дізналася про ці поняття? Дай визначення, що таке «альтруїзм», «егоїзм».



- 3 Розглянь і прокоментуй кластер «Якості альтруїста / альтруїстки», який створила шестикласниця на уроці етики.



- Які якості ти додав би / додала б до кластера? Аргументуй свою думку.

- 4 Прочитай переваги і недоліки альтруїстів / альтруїсток. Спочатку назви переваги, а потім — недоліки. Аргументуй свою думку.

Гарна репутація, глузування егоїстичного оточення, чисте сумління, радість від допомоги іншим, знецінення себе і своїх інтересів, довіра оточуючих, нехтування власними обов'язками заради інтересів інших, можливість змінити світ на краще.



Скарбничка етики

Далай-Лама XIV, духовний лідер тибетського народу, зазначав: *«Розвиваючи в собі альтруїзм, любов, ніжність і співчуття, ми позбавляємося від ненависті, низинних бажань, гордині».*



(Нар. 1935 р.)



Якими можуть бути прояви й наслідки альтруїзму?

- 5 Пригадай «Казку про ян» Емми Андієвської, яку ти прочитав / прочитала вдома. Чи можна вважати вчинок пастушка альтруїстичним? Поясни чому. Що, на твою думку, символізує отримана хлопцем нагорода?
- 6 Розглянь малюнок. Розкажи, які прояви альтруїзму зобразив художник.



- 😊😊 Обговоріть, які наслідки може мати такий альтруїстичний вчинок.

- 7**  Гра «Торбинка альтруїзму». Завдання: об'єднайтеся у три групи; учні / учениці кожної групи мають написати на листочках (анонімно) один зі своїх альтруїстичних вчинків. Складіть листочки у торбинку; по черзі виймайте листочки і коментуйте альтруїстичні вчинки та їх наслідки. Колективно у кожній групі оберіть найяскравіший альтруїстичний вчинок і представте його класу.



Скарбничка етики



Сучасна американська актриса Анджеліна Джолі зазначала: *«Коли ти робиш щось для інших від щирого серця, не чекаючи подяки, хтось записує це у книгу долі і посилає щастя, про яке ти навіть не мріяв».*



(Нар. 1975 р.)



Як проявляти увагу до людей з особливими потребами?

- 8** Подивися в цифровому додатку до с. 115 відеорепортаж про хлопчика з особливим потребами, який малює картини й допомагає ЗСУ. Як ти думаєш, чи відчуває себе хлопчик повноцінним членом суспільства. Чому?

https://vse.ee/Etyka_6-klas



Кадр із відеорепортажу (телеканал «Суспільне. Запоріжжя»)

9 Розглянь малюнок. Поясни, як ти розумієш напис.



Цікава наука

10 Прочитай текст. Що важливо для людей з особливими потребами?

Щороку 3 грудня разом зі світовою спільнотою Україна відзначає Міжнародний день людей з інвалідністю, який нагадує суспільству про проблеми дітей з особливими потребами, привертає увагу до численної верстви населення, яка має вроджену чи набуту інвалідність і потребує постійної турботи та допомоги оточуючих. Разом із нами живуть люди, фізичні або інтелектуальні можливості яких обмежені. Це ті, хто з певних причин не може повноцінно забезпечувати себе, доглядати за собою. Інвалідність може бути вродженою і набутою в результаті травм, інфекцій тощо.

В Україні, як і у всіх цивілізованих країнах із високою культурою людських взаємин, до людей з особливими потребами ставляться як до таких, які потребують додаткової уваги суспільства. Для цих людей важливо бути активними членами суспільства, самореалізуватися, мати доступ до якісної освіти.

Увага держави та милосердя і толерантність кожного з нас допоможуть людям з інвалідністю відчувати себе рівними серед рівних.

За матеріалами інтернету

- Що кожен / кожна з нас може зробити, щоб люди з особливими потребами? відчували себе рівними серед рівних?

- 11** Розглянь і прочитай кластер «Діти з особливими потребами». Поясни, чому діти, які мають особливі потреби, потребують нашої уваги.



- 12** 😊 Пригадайте, чи є серед ваших знайомих люди (закрема й діти) з особливими потребами. Розкажіть, як до них ставляться оточуючі. Як ви думаєте, чи відчувають ваші знайомі люди з особливими потребами себе рівноправними членами суспільства? Аргументуйте свою думку.

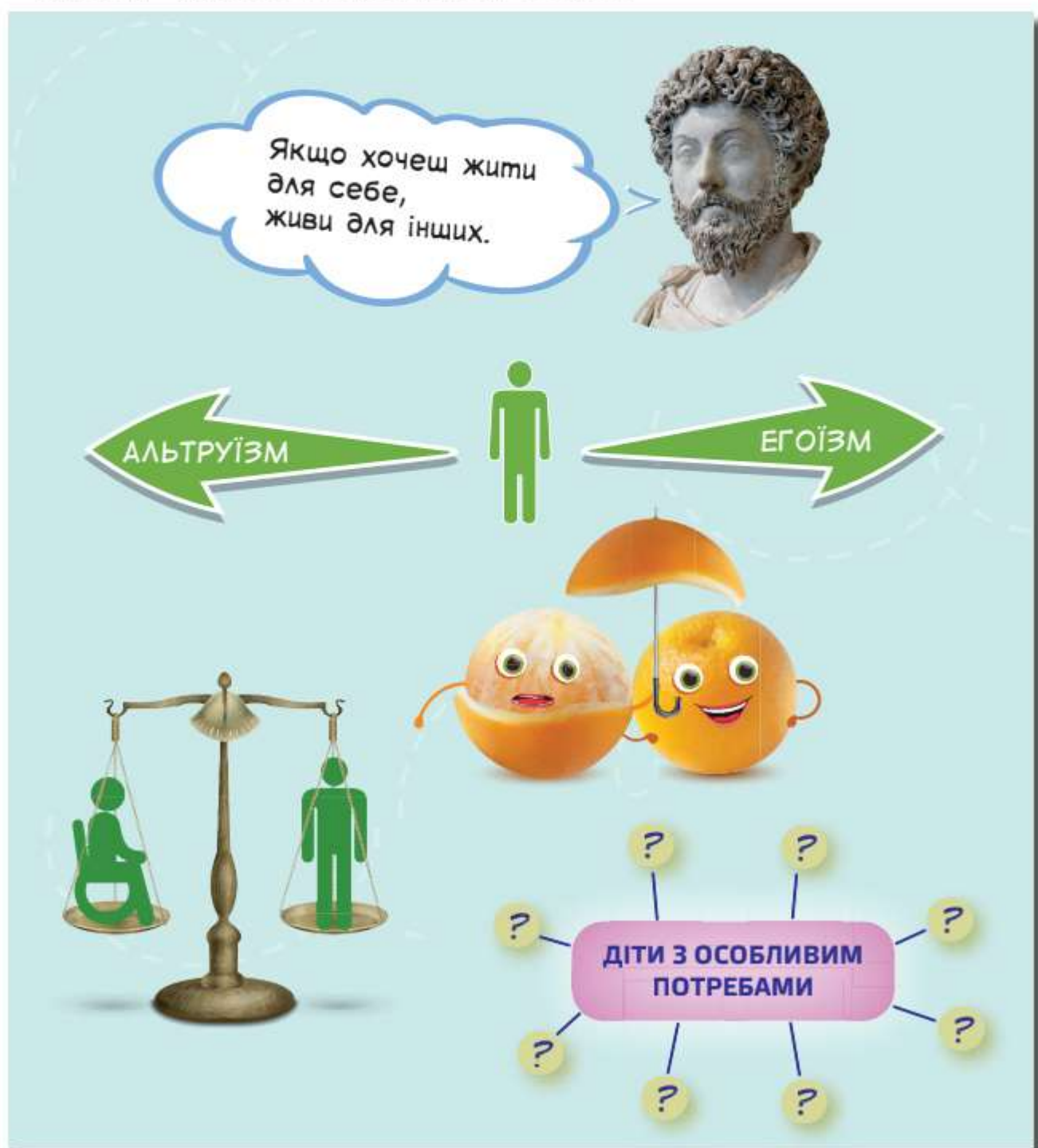
- 13** Знайди і прочитай прислів'я. Визнач тему кожного прислів'я та об'єднай їх у тематичні групи.

Народ скаже, як зав'яже

Життя має. **на** надміру **на** **справа** **Справа** **Себелюб** — як дощ | **слабшим**
Добра **справи.** **друзів не** **чоловік** **поміч** **своєю**
дане **той** **за себе.** **не люб.** **сама** **Вчасна** **надійніший**
промовляє **за себе.** **нікому** **Добрий** **Чим** **міст.** **силу,**
любить, добрі **згори.** **хвалитись** **надійніший** **за** **кам'яний** **допомоги.**

14 Розглянь підсумковий плакат до теми «Альтруїзм. Увага до людей з особливими потребами». Прочитай і прокоментуй висловлювання Сенеки.

- ▶ Дай визначення поняттям, що написані на стрілках. Поясни, чому стрілки направлені у різні сторони.
- ▶ Спираючись на малюнок у центральній частині плаката, розкажи про позитивні і негативні наслідки альтруїстичних вчинків.
- ▶ Прочитай і прокоментуй малюнок з терезами у нижній частині плаката. Заповни кластер «Діти з особливим потребами».



Домашня сторінка



- 15** Намалюй символічне зображення альтруїстичної та егоїстичної людини. Які кольори ти вибереш для свого малюнка?

«Перевернутий клас»



- 16** Подивися в цифровому додатку до с. 119 два-три відео про українських меценатів і благодійників з анімаційного серіалу «Історії небайдужих».

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- ▶ Що найбільше тебе вразило у кожній із переглянутих історій? Поміркуй, чому серіал має таку назву.
- ▶ Підготуй повідомлення про одного з українських благодійників, спираючись на відео та використовуючи інші матеріали.



Кадр із анімаційного серіалу «Історії небайдужих»

ДОБРОЧИННІСТЬ ТА БЛАГОДІЙНІСТЬ

НЕ ПИТАЙ, ЩО ТИ ТВОЯ КРАЇНА МОЖЕ ЗРОБИТИ ДЛЯ ТЕБЕ,
ЗАПИТАЙ, ЩО ТИ МОЖЕШ ЗРОБИТИ ДЛЯ СВОЄЇ КРАЇНИ.

Джон Кеннеді

- ✓ У чому сутність доброчинності та благодійності?
- ✓ Хто такі меценати і філантропи?
- ✓ Чому благодійність — це добре?



У чому сутність доброчинності та благодійності?

- 1 Розглянь і прочитай оголошення. Які події вони анонсують? Як ти розумієш слова «благодійна акція»?



- Чи проходили у вашій школі такі або подібні акції? Чи доводилося тобі брати участь у благодійних акціях? Якщо так, розкажи про це.



Граматика етики

Доброчинність — зроблене добро; корисний вчинок.

Благодійність — безкорисливе надання матеріальної допомоги тим, хто її потребує.



Цікава наука

- 2 Прочитай текст. Чи є в ньому нова для тебе інформація? Якщо так, розкажи, про що ти дізнався / дізналася.

5 вересня світова спільнота відзначає Міжнародний день благодійництва, який був проголошений ООН у 2012 році.

Міжнародний день благодійництва приурочений до Дня пам'яті Терези Калькуттської — місіонерки Римо-католицької церкви, відомої своїм подвижництвом у справах доброчинності, однієї з засновниць і настоятельок Ордену милосердя, лауреатки Нобелівської премії миру «за допомогу стражденному людству».

Благодійність, як доброчинність і філантропія, єднає людей і сприяє створенню відкритого суспільства. Благодійність доповнює діяльність держави у галузях охорони здоров'я, освіти, житлового будівництва і захисту населення, сприяє розвитку культури, науки, спорту і забезпечує охорону природи.

- 3 Прочитай роздуми своїх однолітків про доброчинність та поділися своїми думками з приводу кожної тези.

На мою думку, у сучасної людини, якщо вона цього дійсно хоче, завжди є можливість зайнятися доброчинністю та благодійністю: надати адресну матеріальну допомогу хворій дитині, взяти тварину з притулку, взяти участь у благодійному забігу, відвідати лікарню, передати речі, іграшки, книжки у дитячий будинок.

Чи можна якось виміряти доброчинність та благодійність? Напевно, ні. Неправильно робити висновок про доброту людини з огляду на суму її пожертвувань. Чому? Тому що у різних людей різні фінансові можливості. Один і той самий внесок у благодійний фонд для однієї людини — величезні гроші, а для іншої — копійки. Я вважаю, що показником доброчинності та благодійності людини є щирість її намірів та готовність поділитися з тими, хто потрапив у складну життєву ситуацію.



Скарбничка етики

Марія Артеменко, українська благодійниця, засновниця фонду «Клуб Добродіїв», який допомагає дітям-сиротам та дітям у складних життєвих обставинах, зазначає: *«Багато людей працюють над тим, щоб розвивати культуру благодійності в Україні. Це дуже позитивна практика. Ціль — щоб благодійність стала звичкою і частиною життя кожного українця».*



Марія Артеменко
(Нар. 1991р.)



Хто такі меценати і філантропи?

- 4** Пригадай відео про українських меценатів та благодійників з анімаційного серіалу «Історії небайдужих», які ти дивився / дивилася вдома. Поясни, чому серіал має таку назву. Розкажи, що тебе найбільше вразило у кожній з історій. Доповни своє повідомлення інформацією, знайденою самостійно.

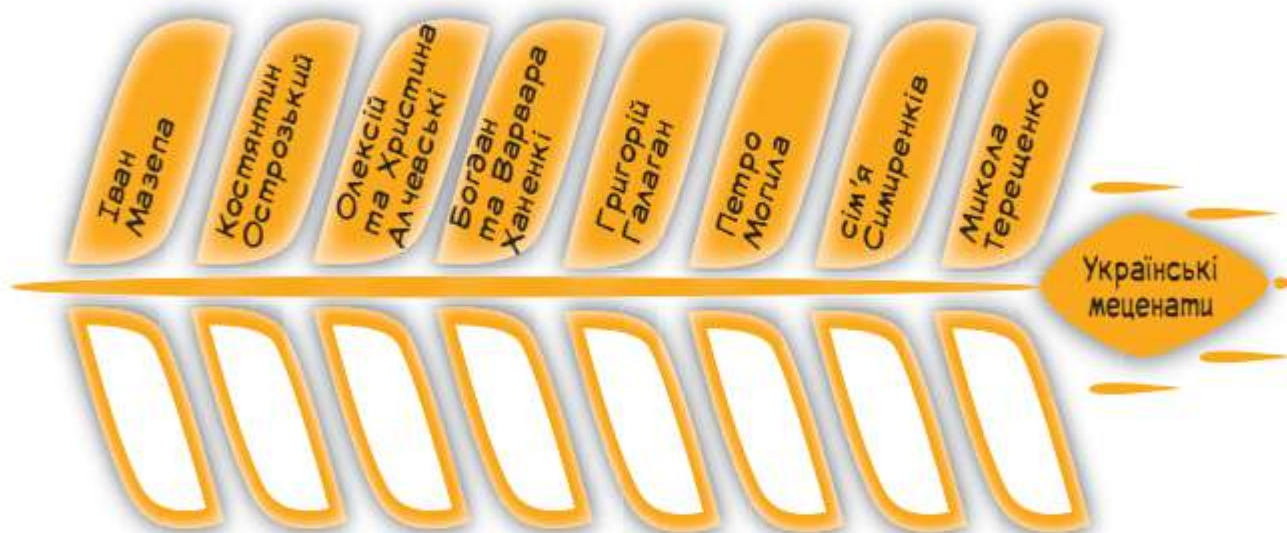


Граматика етики

Меценат — багатий покровитель наук і мистецтв; особа, що безкорисливо матеріально підтримує розвиток культури, освіти тощо.

Філантроп — будь-яка людина, яка займається благодійністю, незалежно від того, жертвує вона на благо людей великі суми грошей або незначні кошти.

- 5 Розглянь схему «Українські меценати». Усно доповни її прикладами благодійної діяльності кожного з українських меценатів. Зроби висновок про значення меценатства у розвитку культури і суспільства України.



Цікава наука

- 6 Прочитай, звідки походить слово *меценат*.

Слово *меценат* походить від прізвища давньоримського політичного діяча I ст. до н. е. Гая Цільнія Мецената, який безкорисливо матеріально підтримував розвиток культури, допомагав митцям.

Скарбничка етики



Ольга Богомолець, українська лікарка, волонтерка та меценатка, зазначала, що меценатство в Україні — це, «коли ти робиш ідеологічні проєкти; це не просто комусь пральний порошок, комусь цукерки, комусь велосипед подарувати, а коли ти робиш речі, які змінюють державу».



Ольга Богомолець
(Нар. 1966 р.)



Чому благодійність – це добре?

7 Прочитай і прокоментуй кластер.



8 Розглянь і прочитай інформаційно-мотиваційний плакат. Прокоментуй мотиви здійснення благодійних учинків та поясни, як ти розумієш зображення на плакаті.

Мотиви здійснення благодійних учинків:
співчуття до тих, кому потрібна допомога;
задоволення від того, що робиш добро;
усвідомлення того, що завтра в біді можеш опинитися ти.



► Які інші мотиви здійснення благодійних учинків ти можеш назвати? Які мотиви спонукають тебе до благодійних учинків?

- 9 Розглянь і прокоментуй кластер «Організовуємо благодійність у школі».



- Чи долучався / долучалася ти до якихось із названих акцій? Якщо так, розкажи про свій досвід.

- 10 Знайди і прочитай прислів'я. Прокоментуй кожне з них.

Народ скаже, як зав'яже



11 Розглянь підсумковий плакат до теми «Доброчинність та благодійність». Поясни, як ти розумієш назву плаката. Прокоментуй слова Людмили Артеменко.

- ▶ Розкажи, що таке доброчинність та благодійність. Як ти думаєш, чому «коло доброчинності» більше за «коло благодійності».
- ▶ Заповни кластер у центральній частині плаката, назвавши українських меценатів, благодійні вчинки яких справили на тебе найбільше враження. Розглянь малюнок у нижній частині плаката й розкажи, як ти і твої однолітки долучаються до благодійності.

БЛАГОДІЙНІСТЬ – ЦЕ ОБМІН ДОБРОМ

Ціль – щоб благодійність стала звичкою і частиною життя кожного українця.





УКРАЇНСЬКІ
МЕЦЕНАТИ





Домашня сторінка




12 Напиши есе на тему «Благодійність — це обмін добром».



13 Подивись і послухай разом із рідними та друзями відеокліп на пісню «Волонтер» Тетяни Ярової у виконанні Ольги Ярової (цифровий додаток до с. 127).

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- ▶ Про що цей музичний відеокліп? Що на тебе справило найбільше враження: відеоряд чи пісня? Поясни чому.
- ▶  Пригадайте й обговоріть відомі вам приклади волонтерської діяльності.



Кадр із відеокліпу на пісню «Волонтер»

ВОЛОНТЕРСТВО

**ВОЛОНТЕРАМИ НЕ НАРОДЖУЮТЬСЯ —
НИМИ СТАЮТЬ ЗА ПОКЛИКОМ ДУШІ.**

Олена Литовченко

- ✓ У чому сутність волонтерства?
- ✓ Які бувають види волонтерства?
- ✓ Чому варто стати волонтером та як це зробити?



У чому сутність волонтерства?

- 1 Подивись мультфільм дитячої анімаційної студії «КРОК» та інформаційний анімаційний ролик про волонтерів у цифровому додатку до с. 128.
https://vse.ee/Etyka_6-klas
- Обговоріть запитання: *Хто такі волонтери? Якою діяльністю вони займаються? Чому волонтерство — не тільки віддача, а ще й наповнення?*



*Кадр із мультфільму
«Волонтери»*



*Кадр із анімаційного ролика
«Хто такі волонтери?»*

- 2 Прочитай текст. Розкажи, з якої мови запозичено слово *волонтер*, що воно означає.

Сучасний український волонтерський рух у багатьох країнах світу вважають унікальним явищем. Розквіт волонтерської діяльності в нашій країні припав на час Революції Гідності й початок війни на Донбасі. У надзвичайно складний період цей рух об'єднав людей, готових узяти на себе вирішення найбільш

нагальних проблем держави. У 2014 році Україна зберегла свій суверенітет, зокрема, й завдяки волонтерам.

Слово «волонтер» походить від французького *volontaire* (доброволець), яке запозичено з латини: *voluntarius* — вільне волевиявлення, бажання, намір. Тобто *волонтерство* — добровільна безкорислива суспільно важлива діяльність.

Початком волонтерства вважають 1859 рік, коли у битві під Сольферіно під час Австро-італо-французької війни на полі бою лишилися вмирати більше дев'яти тисяч скалічених солдат. Швейцарський громадський діяч Жан Анрі Дюнан, вражений страшними наслідками кривавої битви, ініціював у 1863 році створення Міжнародного комітету Червоного Хреста — організації, що на добровільних засадах надає першу медичну допомогу пораненим. Принципи добровільності й безоплатності, на яких була заснована ця організація, стали основою різноманітної діяльності активних громадян у багатьох країнах світу. Це допомога бідним, важкохворим і сиротам, навчання грамоти та ін.



Діяльність волонтерок Міжнародного комітету Червоного Хреста під час епідемії «іспанки» — найбільшої за смертністю пандемії грипу за всю історію людства, що тривала з січня 1918 по грудень 1920 року

Для волонтерів головне — особиста безпосередня участь у розв'язанні суспільно важливої проблеми, яка не може повністю вирішитися зусиллями держави. Волонтер діє за покликом душі, з почуття потреби реалізувати свою громадянську пози-

цію. Діяльність волонтерів добровільна, безкорислива, неприбуткова. Вони не отримують ні зарплати, ні жодної матеріальної вигоди. Єдина їхня нагорода — визнання громади.

Волонтерство і благодійництво — різні види суспільної діяльності. Благодійництво не передбачає особистої безпосередньої участі у суспільно важливій роботі (не потрібно чергувати в притулку, розвозити нужденним харчі і ліки, готувати їжу). Благодійники обмежуються фінансовою допомогою.

Термін «волонтерство» почали використовувати лише з 70-х років ХХ століття, коли стали проводити Всесвітні конференції волонтерів. На одній із таких конференцій було прийнято Загальну декларацію волонтерів, яка підтримує право на волонтерську діяльність для всіх чоловіків, жінок та дітей, незалежно від їхньої раси, віросповідання, фізичних особливостей, соціального та матеріального становища.

За Михайлом Матяшем

- ▶ Яка інформація про волонтерство з тексту була тобі відома, а яка виявилася новою? Розкажи, як виник волонтерський рух.
- ▶ 😊😊 Складіть і обговоріть кластер «Риси волонтерської діяльності».

Грамматика етики



Волонтерство — добровільна, активна, безкорислива суспільно важлива діяльність.

Волонтер — людина, яка добровільно, безкорисливо бере участь у суспільно важливій діяльності.

Скарбничка етики



Дев'ятий генеральний секретар ООН Антоніо Гутерріш зазначав: «Волонтери часто першими діють у кризові періоди, допомагаючи мільйонам вижити, незважаючи на ризики. Їхня робота підтримує нашу загальну людяність».



(Нар. 1949 р.)



Які бувають види волонтерства?

- 3** Розглянь кластер «Види волонтерства». Які види волонтерства, благодійні фонди та рухи тобі були вже відомі? А про які ти дізнався / дізналася?



- 4** Пригадай відеокліп на пісню «Волонтер» Тетяни Ярової у виконанні Ольги Ярової, який ти дивився / дивилася вдома. Про що він? Що на тебе справило найбільше враження: відеоряд чи пісня? Поясни чому. Розкажи про відомі тобі приклади волонтерської діяльності.

- 5 Розглянь мотиваційні плакати. Які види волонтерства на них символічно зображено? Аргументуй свою думку.



- 😊😊 Створи мотиваційний плакат до будь-якого різновиду волонтерства. Поясни, чому ви обрали для свого мотиваційного плаката саме цей вид волонтерства. Обговоріть з однокласниками та однокласницями створені вами плакати.



Чому варто стати волонтером та як це зробити?

- 6** Прочитай текст. Дай відповідь на запитання: *Чому варто стати волонтером та як це зробити?*

Найчастіше волонтерство асоціюється з прибиранням навколишнього середовища, допомогою військовим та людям похилого віку, доглядом за тваринами у притулку. Напрямів та форм волонтерства є багато, варто зрозуміти, який вид більше підходить саме тобі.

Можна волонтерити самостійно, брати участь в акціях, підтримувати пропозиції від волонтерів твого міста або ж приєднатися до громадської організації. Волонтери приділяють свій час, знання та вміння тим, хто потребує допомоги, і самі отримують дещо натомість, а саме:

- ✓ набуття різноманітного досвіду;
- ✓ знайомство з новими людьми;
- ✓ постійний розвиток та навчання;
- ✓ можливість робити власні проекти.

*За матеріалами сайту
Української волонтерської служби*

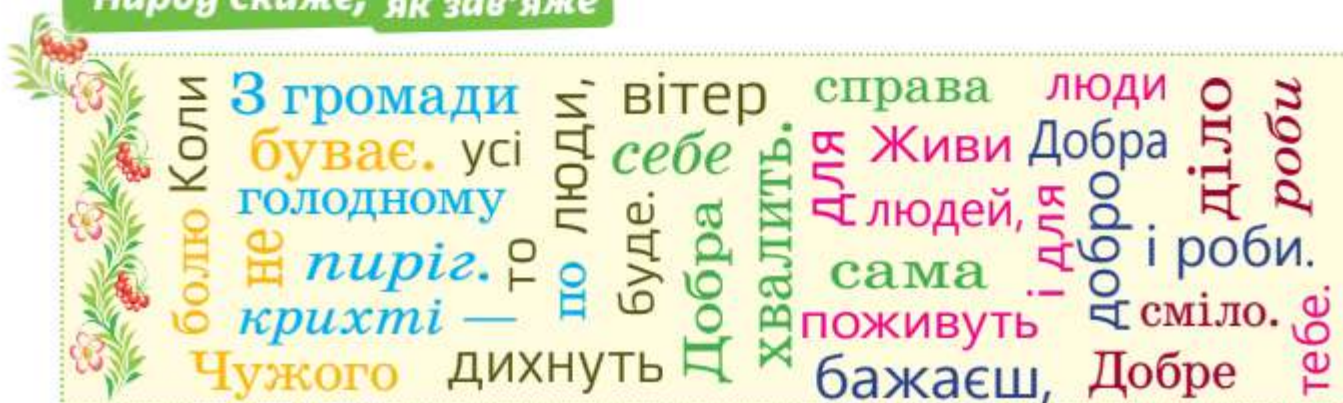
- 7** Ознайомся в цифровому додатку до с. 133 із 50-ма ідеями добрих справ. Обери ті, які ти хочеш і можеш зробити.

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- 😊😊 Поділіться обраними ідеями та прокоментуйте їх.

- 8** Знайди і прочитай прислів'я. У які тематичні групи їх можна об'єднати? Аргументуй свою думку.

Народ скаже, як зав'яже



- 9 Розглянь підсумковий плакат до теми «Волонтерство». Поясни, як ти розумієш емблему у верхній частині плаката. Прокоментуй слова Олени Литовченко. Поясни, що означають дати і зображення між ними.
- ▶ Розглянь малюнок у центральній частині плаката. Які види волонтерства на ньому зображено? Які ще види волонтерства ти знаєш?
 - ▶ Дай назву кластеру в нижній частині плаката і прокоментуй його.

ТВОРИ ДОБРО

Волонтерами не народжуються — ними стають за покликом душі.
Олена Литовченко

1859 1863

ВОЛОНТЕР

набуття різноманітного досвіду

знайомство з новими людьми

постійний розвиток та навчання

можливість робити власні проекти



10 Виконуємо проєкт

Колективно створіть мультимедійну презентацію «Волонтери України». Кожен учасник / кожна учасниця має обрати одного волонтера — нашого сучасника та розказати про його волонтерську діяльність. Об'єднайте створені вами слайди у спільну презентацію і колективно її перегляньте.



«Перевернутий клас»



11

Сформулюй 5 причин, чому варто вивчати етику. Оформи їх у вигляді мотиваційного плаката.

Підсумки. Моральність і Я

Моральність — основа всіх людських цінностей.

Альберт Ейнштейн

- ✓ Чому моральність має бути основою людських стосунків?
- ✓ Як взаємодія та співпраця впливають на життя людини й суспільства?
- ✓ Яким має бути світ людських взаємин?
- ✓ Чому відносини у суспільстві мають бути моральними?



Чому моральність має бути основою людських стосунків?

- 1 Подивись і послухай відеокліп на пісню «Україна — це ми!» (сл. Ю. Рибчинського, муз. Н. Петраша) у виконанні Катерини Бужинської (цифровий додаток до с. 136). Про що цей музичний відеокліп? Які почуття він у тебе викликав?



*Кадри з відеокліпу на пісню
«Україна — це ми!»*

https://vse.ee/Etyka_6-klas

- 2** Прочитай слова пісні «Україна — це ми!». Як би ти відповів / відповіла на запитання: *Що таке Україна?*

Народились ми в Україні
На Поліссі, на Буковині,
На Поділлі і на Волині,
Біля сивих Карпат і в Криму.

Краю рідний мій, любий краю,
Якщо хтось мене запитає:
«Що таке, скажи, Україна?»,
Я скажу відверто йому:

Україна — це я! Україна — це ти!
Україна — це ми! Україна!
Дивний спів солов'я,
В білих квітах сади,
Чорне море, Донбас, полонина!

Ми — єдина сім'я,
Сестри ми і брати,
Ми з тобою і є ця країна!
Україна — це я! Україна — це ти!
Україна — це ми! Україна!

Україна — це наша мова,
Кобзаря палаюче слово,
Це Дніпро стрімкий і Черемош,
Це смереки такі чарівні,

Але в першу чергу — це люди,
Це юнак, що замріяно любить,
Це дівчина, що вірно кохає,
Це народ, що співає пісні!

- ▶ Як автори пісні відповідають на запитання: *Що таке Україна?*
- ▶ Як ти розумієш слова пісні «Україна — це я! Україна — це ми!»?
- ▶ Про які моральні цінності йдеться у пісні?

- 3** 😊😊 Складіть хмарку слів «Моральні цінності українського народу». Обговоріть слова і форму хмарки.



Як взаємодія та співпраця впливають на життя людини й суспільства?

- 4** Прочитай притчу «Друзі та вовки». Поясни, чому вовки не змогли здолати людей.

Каже ватажок зграї вовків своєму синові:

— На нашу територію зайшло десять мисливців. Бери найкращих вовків та прожени їх.

Повернулися вовки задоволені: і мисливців прогнали, і їхню здобич собі забрали.

Згодом ватажок кличе сина:

— Знову з'явилися у нас мисливці, але їх лише троє. Бери найкращих вовків і прожени їх. Цього разу буде набагато легше.

Повернулися вовки побиті, без здобичі.

Дивується ватажок:

— Чому ви легко здолали десятох мисливців, а з трьома не впоралися?

— Та тому що ті десять були кожен сам за себе, злякалися й повтікали. А цього разу — трое друзів, вони об'єдналися, діяли спільно й нам довелося тікати.

- 5** Послухай у цифровому додатку до с. 139 аудіозапис байки «Годинникові коліщата» Григорія Сковороди. Визнач основну думку байки.

https://vse.ee/Etyka_6-klas



- 6** У парах. Пригадайте приклади взаємодії та співпраці людей, про які ви дізналися з підручника. Поясніть, як взаємодія і співпраця впливають на життя людини й суспільства.



Яким має бути світ людських взаємин?

- 7** Прочитай і прокоментуй висловлювання. Зроби висновок про те, яким має бути світ людських взаємин.

Людина в убогості й біді, якої б не була національності і яку б не сповідувала релігію, є для мене рідним братом.

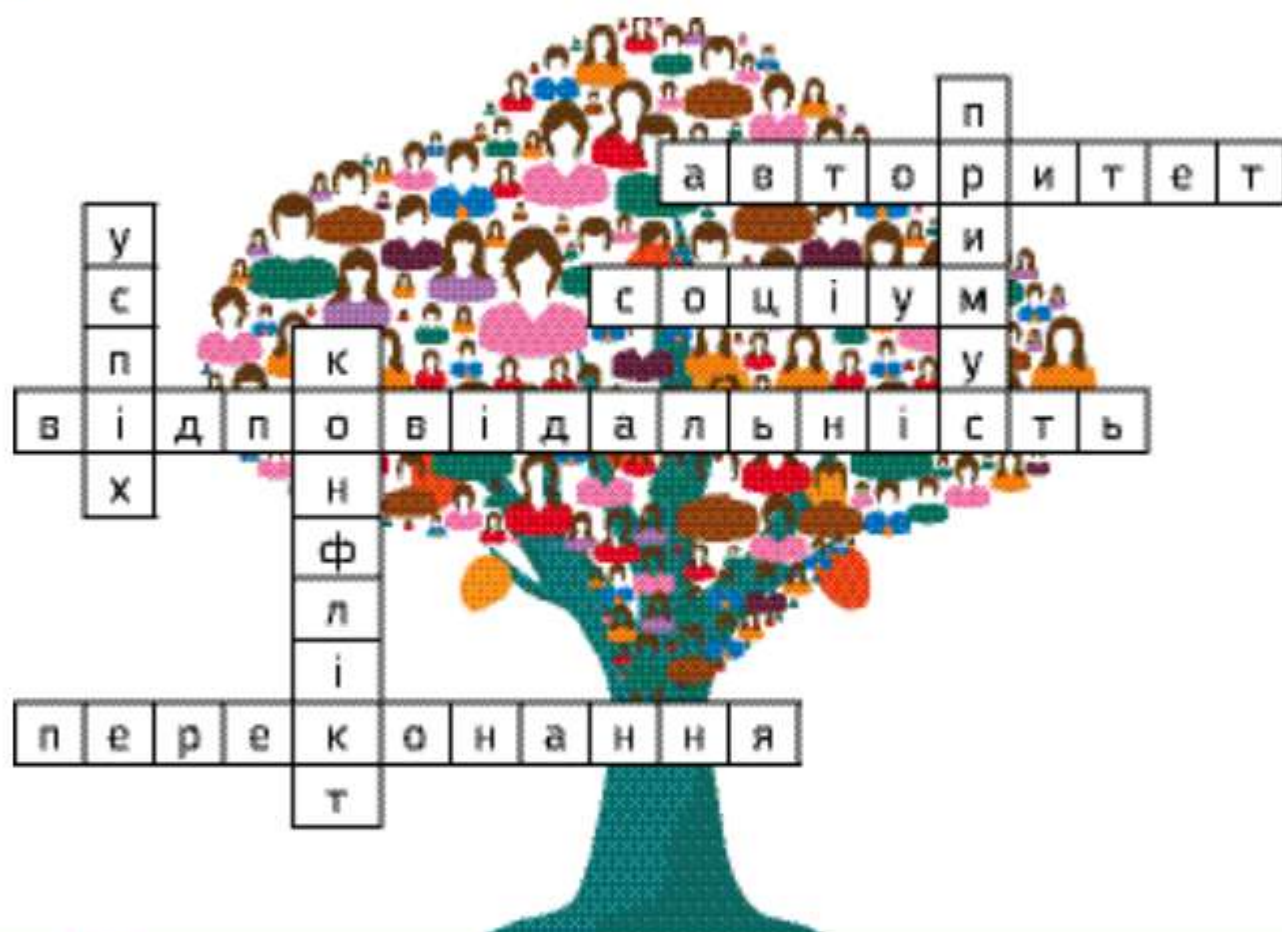
Тарас Шевченко

Про моральні якості людини треба судити не за окремими її зусиллями, а за її повсякденним життям.

Блез Паскаль

8 Розглянь кросворд і прочитай слова.

- ▶ Знайди слова, що позначають:
 - ✓ синонім до слів громада, спільнота, суспільство;
 - ✓ рису, яка характеризує поведінку людини в соціумі;
 - ✓ засоби впливу на поведінку людини;
 - ✓ небажаний наслідок людської взаємодії;
 - ✓ бажаний наслідок людської взаємодії.
- ▶ Сформулюй визначення цих етичних понять.



Чому відносини у суспільстві мають бути моральними?

Скарбничка етики



Український педагог Василь Сухомлинський стверджував: *«Людина звелася над світом усього живого насамперед тому, що горе інших стало її особистим горем».*



Василь
Сухомлинський
(1918–1970)

9 Прочитай фрагмент повісті «Пес на ім'я Мані, або Абетка грошей». Чи можна вважати поведінку мами і дівчинки моральною? Поясни чому.

Одного ранку мене розбудила мама, вона була дуже схвильована.

— Кіро, вставай хутчіше! Унизу перед будинком лежить поранений песик.

Я миттю зірвалася з ліжка й кинулася надвір. І справді, на розі будинку та гаража лежав білий пес. На спині, біля задніх ніг, він мав криваву рану десь зо шість сантиметрів завдовжки. Скидалося на те, що його покалічив інший пес. Мабуть, він доклинав сюди і, знесилений, заснув.

Мені стало неймовірно шкода бідолаху. Раптом пес глянув на мене великими очима, а тоді ступив кілька кроків у мій бік. Однак він був надто слабкий, лапи у нього тремтіли й ковзали на слизькому камінні — він плюхнувся на живіт. Я відразу полюбила його.

Ми обережно занесли собаку до авто й відвезли до ветеринара. Зяючі рани зашили. Заспокоєний, він заснув. Лікар пояснив нам, що йдеться про укуси, але рани швидко загояться. А ще він розповів, що приبلуда був лабрадором, це дуже добродушні собаки, які люблять дітей.

Пес одужав дуже швидко. Однак постала інша серйозна проблема: ми ж не знали, звідки він узявся, хто був його господарем. Чи можна залишити його в себе? Нараз мене скувало страхом. А що як мої батьки не захочуть тримати собаку? У нас і так не надто багато грошей...

За Бодо Шефером

► Придумай два продовження цієї історії: одне, в якому дівчинка і мама поводяться морально, друге, в якому — аморально.



Ілюстрація Марини Штурми


10 Розглянь підсумковий плакат до теми «Моральність і Я». Поясни, як ти розумієш слова Альберта Ейнштейна, що стали заголовком плаката.

- ▶ Розгадай головоломку, дотримуючись такого алгоритму: 1) встанови, що зображено на першому малюнку; 2) визнач тему, з якою у тебе асоціюється це зображення; 3) прокоментуй за цим принципом інші зображення; 4) визнач, яке поняття схарактеризовано цими малюнками. Поясни свою думку.
- ▶ Прокоментуй напис у нижній частині плаката.

МОРАЛЬНІСТЬ – ОСНОВА ВСІХ ЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ



МОРАЛЬНІСТЬ І Я = МОРАЛЬНІСТЬ І ТИ

11  Презентуйте свої мотиваційні плакати, у яких ви сформулювали 5 причин, чому варто вивчати етику. У кожній групі колективно визначте 5 найважливіших причин і представте їх класу.

ВСТУП. Моральність і ТИ

Чому моральність є основою поведінки людини?	4
У чому цінність моральних взаємин у суспільстві?	6
Як будувати взаємини на основі моральних цінностей?	8

Розділ 1. МОРАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ ЛЮДСЬКИХ СТОСУНКІВ

Тема 1. Добро і зло. Людяність. Справедливість та моральний вибір	13
Як розрізнати добрі і злі вчинки?	13
У чому сутність справедливості?	15
Що таке моральний вибір?	17
Тема 2. Відповідальність як моральна риса. Почуття обов'язку	21
У чому сутність відповідальності?	21
Чи має бути людина відповідальною?	22
У чому полягають обов'язки кожної людини?	25
Тема 3. Особиста честь та честь колективу	29
Що таке особиста честь?	29
У чому сутність поняття «честь колективу»?	31
Як берегти власну честь та честь колективу?	32

**Розділ 2. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК МОРАЛЬНА РИСА.
ПОЧУТТЯ ОБОВ'ЯЗКУ**

Тема 4. Особистий простір людини.....	38
Що таке особистий простір людини?.....	38
Як поважати особистий простір іншої людини?.....	40
Як протидіяти порушенням особистого простору?	42
Тема 5. Взаємодія та співпраця в житті людини і суспільства	46
Яку роль відіграють взаємодія та співпраця в житті людини?.....	46
Як проявляються взаємодія та співпраця людей у житті суспільства?	48
Чому важлива співпраця заради національних інтересів?.....	50
Тема 6. Толерантність	54
Що таке толерантність?	54
Чи мають взаємодіяти люди з відмінними ідеями та цінностями?.....	56
Як протидіяти утискам за певною ознакою?	58
Тема 7. Приязнь. Порозуміння між людьми.....	62
У чому цінність приязні й порозуміння між людьми?	62
Як виявляти підтримку у взаєминах?	64
Чи потрібна сьогодні жертвність?	66

Розділ 3. СВІТ ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИН

Тема 8. Людина в соціумі.....	71
--------------------------------------	----

Як людина проявляє себе у соціумі?	71
Як проявляється взаємодія у родинному колі?	73
Як пов'язані мої інтереси, інтереси класної та інших спільнот, місцевої громади, країни?.....	75
Тема 9. Відповідальна і безпечна поведінка	79
Яку поведінку вважають відповідальною і безпечною?	79
Як можна впливати на поведінку людини?.....	81
Як протидіяти негативним та небезпечним впливам?	82
Як думки, емоції та поведінка впливають на взаємини людей?	87
Тема 10. Секрети успіху групової і командної роботи	87
У чому цінність групової і командної роботи?	88
Що робить команду успішною?	90
Тема 11. Конфлікти у житті людей	95
Яку роль відіграють конфлікти у житті людей?	95
Як розпізнати конфлікт і обрати стратегію поведінки в ньому?	97
Які розрізняють ефективні способи розв'язання конфліктів?	99

Розділ 4. МОРАЛЬНІ ВІДНОСИНИ В СУСПІЛЬСТВІ

Тема 12. Милосердя та співчуття.....	104
У чому сутність співчуття й милосердя?.....	104
Як виявляти милосердя та співчуття словом і ділом?	106
Яку роль відіграє чуйність у взаєминах людей?.....	108
Тема 13. Альтруїзм. Увага до людей з особливими потребами	112
У чому сутність альтруїзму?	112
Якими можуть бути прояви й наслідки альтруїзму?	114
Як проявляти увагу до людей з особливими потребами?	115
Тема 14. Доброчинність та благодійність	120
У чому сутність доброчинності та благодійності?.....	120
Хто такі меценати і філантропи?	122
Чому благодійність — це добре?.....	124
Тема 15. Волонтерство.....	128
У чому сутність волонтерства?.....	128
Які бувають види волонтерства?.....	131
Чому варто стати волонтером та як це зробити?	133

ПІДСУМКИ. Моральність і Я

Чому моральність має бути основою людських стосунків?.....	136
Як взаємодія та співпраця впливають на життя людини й суспільства?...	137
Яким має бути світ людських взаємин?	138
Чому відносини у суспільстві мають бути моральними?	139



